

KUTATÁSI ZÁRÓTANYULMÁNY

Az EFOP-5.2.2-17-2017-00139 számú,
„Transznacionális együttműködések megvalósítása
a Tokaji Görögkatolikus Egyházközség
szervezésében” című pályázat keretében végzett
kutatásról

Tartalom

- **Kutatási téma, kutatási cél**
- **Kutatási koncepció**
- **Operacionalizálás**
- **Kérdőív**
- **A kutatás eredményeinek szöveges elemzése**
- **Javaslatok a kutatás során feltárt társadalmi, szociális problémák gyakorlati kezelésére**

I. Kutatási téma, kutatási cél

Kutatási téma

A kutatásra az EFOP-5.2.2-17-2017-00139 számú, „Transznacionális együttműködések megvalósítása a Tokaji Görögkatolikus Egyházközség szervezésében” című pályázat keretében kerül sor. Témáját meghatározza a pályázat átfogó célja, és a projekt által elérni kívánt eredmény, produktum.

A szakmai terv szerint *„a projekt célja a résztvevő egyházközségeknek településein és azok környezetében rendszeresen felmerülő, a lakosság életére (negatív) hatást gyakorló problémák feltárása, részletes megismerése, összehasonlítása – az azonosságok és az eltérések megismerése – és kezelésükre megfelelő stratégiák, intézkedések, beavatkozási logikák, jó gyakorlatok kidolgozása.”* A tervezett eredmény: *„A tevékenységek megvalósításának eredményeként a projektben részt vevők közösen egy általuk megtervezett produktumot (szolgáltatást) hoznak létre.”*

Ezen keretek által meghatározottan **a kutatás átfogó témája az, hogy az egyházközségek hogyan vehetnek részt a településeiken felmerülő, a lakosokat negatívan érintő problémák feltárásában és miként vehetnek részt azok megoldásában. A kutatásnak hatékonyan kell szolgálnia egy olyan szolgáltatás kialakítását, mely a jó gyakorlatok ismerete alapján, megfelelő stratégián és beavatkozási logikán alapul.**

Az átfogó kutatási témán belül, az érintett egyházközségek településein tapasztalható társadalmi, szociális, egyéni problémák feltárására törekszünk, valamint annak megismerésére, hogy az azok kezelésére kialakított eddigi intézkedések milyen hatékonyságúak.

Kutatásunk témája az is, hogy az érintettek körében milyen szükségletek, igények fogalmazódnak meg, továbbá, hogy ezek kielégítésére milyen bevonható további erőforrások állnak rendelkezésre.

Tekintettel arra a tényre, hogy a projekt megvalósítói a településeiken élő, támogatásra szoruló csoportok közül az időseket és a fogyatékkal élőket választották ki közvetett célcsoportul, így **kutatásunk konkrét témája:**

az idősek és a fogyatékkal élők helyzetének feltárása, igényeik megismerése, valamint az egyházközségeken belüli segítő kapacitások, szándékok és lehetőségek megismerése.

Kutatási hipotéziseink:

1, Az idősek és a fogyatékkal élők helyzetének javításához, a meglévő segítői módok mellett, további szolgáltatások szükségesek és lehetségesek.

2, Az egyházközségek alkalmasak olyan új stratégiák, beavatkozási módok, illetve szolgáltatások kialakítására, melyekkel részt vállalhatnak környezetük társadalmi, szociális, emberi problémáinak megoldásában.

3, A transznacionális együttműködés lehetővé teszi a különböző településeken szerzett tapasztalatoknak, a már bevált jó gyakorlatoknak, a meglévő szakmai ismereteknek, továbbá az egyházközségek vezetői és tagjai körében fellelhető személyes kompetenciáknak az alapján egy olyan tudásbázis kialakítását, mely a továbbiakban széleskörűen hasznosítható.

Kutatási cél

Az EFOP-5.2.2-17-2017-00139 számú, „Transznacionális együttműködések megvalósítása a Tokaji Görögkatolikus Egyházközség szervezésében” című pályázat keretében

a kutatás: *„A fejlesztendő szolgáltatások, a kidolgozandó intézkedések hatékonyságának meghatározására és az egyes területeken megjelenő egyedi problémák kezelését célzó tevékenységek módszertanának összehasonlítására, elemzésére kutatási folyamatot alkalmazunk. A kutatás és összehasonlító elemzés során szükséges vizsgálatra kerülnie a társadalmi és szociális kérdéseknek, illetve az azok javítására tett intézkedéseknek.”*

Mindezekre figyelemmel

Kutatásunk célja: a projekt által célul kitűzött stratégiák, intézkedések, beavatkozási logikák, jó gyakorlatok és a tervezett új szolgáltatás tudományos megalapozása. Ezen belül:

- **A Tokaji Görögkatolikus Egyházközség környezetében, valamint Nagypeleske településen a társadalmi, szociális helyzet vizsgálata, különös tekintettel az idősekre és a fogyatékkal élőkre.**
- **Az érintett célcsoportok szükségleteinek, elvárásainak feltárása.**
- **Az egyházközségekben meglévő segítő kapacitás megismerése, feltérképezése.**
- **A lehetséges és szükséges intézkedések, beavatkozások modellezése.**

Elméleti alapok, forráslelőhelyek

H. Arendt elmélete a magányosságnak a totalitárius rendszerekben játszott központi szerepéről.

Berger – Luchman etnometodológiai elmélete.

P. Bourdieu tőkeelmélete, különös tekintettel a társadalmi tőkére és a kulturális tőkére. Továbbá P. Bourdieu elmélete a habitusról, valamint a társadalmi mezőkről.

Barabási Albert-László elmélete a hálózatiságról, melynek lényege a hasonló helyzetű emberek bizalmon alapuló, együttműködésre irányuló, kölcsönösen előnyös kapcsolatainak kialakulása.

F. Fukuyama teóriája a bizalomról, mint a gazdasági, társadalmi fejlődés legfőbb meghatározójáról.

Hankiss Elemér elmélete az újfeudális társadalmi struktúráról, az államszocializmusban rögzült és tovább élő emberi viszonyokról.

Kolosi Tamás rétegződéskutatásai és az azokat megalapozó elméleti megközelítések.

N. Luhmann rendszerelmélete, mely szerint a modern társadalmak hatékony működését az egymástól elkülönülő autonóm alrendszerek garantálják.

T. Parsons funkcionális rendszerelmélete, mely szerint a szociális alrendszer alapvető feladata a társadalmat alkotó egyének és csoportok összetartozásának, kohéziójának, integrációjának biztosítása. Ennek fő eszköze a befolyásgyakorlás.

Szelényi Iván kettős társadalomszerkezetre vonatkozó tanai, melyek szerint a magyar társadalom többsége az állami irányítású redisztributív újratemelés mellett bekapcsolódott a piaci alapú második gazdaságba, második társadalomba is. Hátrányos helyzetbe azok kerültek, akik nem tudtak mindkét társadalomba bekapcsolódni. Az akkor rögzült helyzet nehezen változtatható.

Fő problémák

Mi határozza meg a társadalom egyenlőtlenségi viszonyainak alakulását, azaz a társadalmi struktúrát?

Milyen társadalmi folyamatok hatására kerülnek bizonyos emberek és családjaik, csoportjaik hátrányos helyzetbe?

Kinek a feladata a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése, a hátrányos helyzetűek felemelkedési, illetve integrációs esélyeinek javítása?

Milyen feladatai voltak, vannak, lehetnek az egyházközségeknek a településükön, a környezetükben élő emberek társadalmi, szociális problémáinak feltárásában, és azok megoldásában?

Hogyan ismerhetők meg a segítségre szorulóknak valós szükségletei, igényei, elvárásai?

Hogyan tárható fel az egyházközségben meglévő segítő kapacitás, a karitatív munka konkrét erőforrásai?

Miként hasznosíthatóak a különböző helyeken szerzett tapasztalatok, a már meglévő jó gyakorlatok?

Melyek a jó módszerek, eljárások a hatékony stratégia kidolgozására, a megfelelő intézkedések megtételére, a sikeresen alkalmazható beavatkozási logika kialakítására, a jó gyakorlat megalapozására?

II. Kutatási koncepció

A kutatás előkészítése során kidolgozzuk és rögzítjük a konceptuális kereteket.

Bármely kutatási téma, bármely társadalmi jelenség vagy folyamat, nagyon különböző szempontok, elméletek, értelmezési keretek alapján közelíthető meg.

A tudományos kutatásokkal kapcsolatban gyakran megfogalmazzák az értékmentesség követelményét, az „objektivitást”, mint elvárt megközelítési módot. Valójában a társadalomra vonatkozó kutatások során ezek teljesen illuzórikus, teljesíthetetlen elvárások.

Az értékmentesség és az objektivitás látszatának keltése gyakran éppen a nagyon is szubjektív, nagyon is sajátos szempontok szerinti megközelítés elfedésére szolgál.

Valójában a társadalomkutató nem képes kiiktatni a világról, a társadalmi jelenségekről eddigi élete során kialakult meggyőződéseit, elképzeléseit, vagy ahogy Husserl nevezi: létítéleteit.

Az elvárható legtisztességesebb kutatói magatartás az, ha a kutatás kezdetén rögzítjük és közzé tesszük a kutatás tárgyára vonatkozó előzetes elképzeléseinket, meggyőződéseinket.

A konceptualizálás többek között éppen azt szolgálja, hogy explicitté tegyük a tárgyra vonatkozóan meglévő koncepcióinkat, értelmezésünket.

Jó esetben tudományos elméletek képezik azt a konceptuális keretet, melyen belül a kutatás tárgyát, kulcsfogalmait, összetevőit értelmezzük.

Tudomásul kell vennünk, hogy a társadalmi valóság értelmezés útján épül fel. Nincsenek önmagukban vett társadalmi tények, csak értelmezett tények vannak. A tudományos korrektség kritériuma megköveteli, hogy értelmezési keretünket, szempontjainkat tárjuk fel, tegyük nyilvánossá.

Ez bármely kutatási téma esetén elvárható. Ám még fokozottabban ügyelnünk kell az ennek való megfelelésre egy olyan érzékeny téma esetén, mint az egyházközségeknek a társadalmi és szociális problémák megoldásában való szerepvállalása.

Ez a téma érzékeny, mert megosztja az embereket egyházakon belül, és kívül.

Magyarországon ennek súlyos történelmi okai vannak.

Egyházi szerepvállalás a társadalmi, szociális problémákkal kapcsolatosan

A vitatott alapkérdés:

Feladata-e az egyházaknak, és azokon belül a helyi egyházközségeknek, a környezetükben felvetődő társadalmi, szociális, egyéni problémákkal foglalkozás?

Ehhez szorosan kapcsolódik, hogy vajon szükséges-e, hogy legyen az egyházközségeknek a környezetükben élő embereket érintő problémák feltárásában és megoldásában való részvételre

irányuló stratégiájuk, intézkedési tervük, beavatkozási logikájuk, a jó gyakorlatok kialakítására irányuló törekvésük?

A politikai irányzatok radikálisan eltérő nézeteket vallottak és vallanak ebben az ügyben.

Az egyházakon belül is tapasztalhatóak jelentős nézetkülönbségek.

A társadalom tagjai, a szociális szakma, a rászoruló körében is különböző álláspontok alakultak ki.

Magyarországon az államszocializmus évtizedeiben az alapkérdésre adott hivatalos válasz egyértelműen a „nem” volt. Az egyházak működését, a vallási életet szűk keretek közé szorította a politikai hatalom. Az amúgy is éppen csak eltűrt egyházi tevékenységek közül kiiktatták, kifejezetten tiltották az egyházaknak a társadalmi ügyekkel történő foglalkozását, lehetetlenítették az oktatásban, a nevelésben, az egészségügyi ellátásban, a szociális szolgáltatásokban korábban hagyományosan végzett egyházi tevékenységeket.

A politikai pártok, irányzatok egy része ma is feleslegesnek, sőt megengedhetetlennek tartja az egyházak társadalmi és szociális szerepvállalását. Az állam és az egyház szétválasztását tévesen úgy értelmezik, hogy az egyházakat kizárnák mindazon feladatok ellátásából, melyeket az állami kompetenciák közé sorolnak.

Egy másik politikai álláspont éppen ellenkezőleg vélekedik, ők az egyházakra hárítanák a társadalmi, szociális problémák megoldásának teljes feladatkörét, és ezzel együtt felelősségét.

Bizonyos nézetek hirdetői az egyén magánautonómiájára hivatkozva hárítanák el az egyházak társadalmi és szociális szerepvállalását. Ők minden segítségnyújtásban, karitatív tevékenységben az egyházak ideológiai befolyásszerzésre irányuló törekvését vélik felfedezni.

Megint más csoportok vallás és egyház ellenességüket azzal magyarázzák, hogy az egyházak nem elég hatékonyak a társadalmi és szociális bajok orvoslásában.

Az egyházakon belül a vezetők és a hívek között egyaránt vannak olyanok, akik szívesen vállalnának a jelenleginél jóval nagyobb feladatokat környezetük problémáinak feltárásában, a rászoruló segítségében, még mások túlzottnak tartják az eddigi ilyen irányú szerepvállalást is, elzárkóznak minden további társadalmi, szociális, karitatív feladat vállalásától.

Az álláspontok nemcsak irányultságukban térnek el, hanem abban is, hogy milyen hivatkozási alapot választanak álláspontjuk alátámasztására.

Az egyik jellemző hivatkozási alapja a feladatokat elhárítóknak az, hogy a társadalmi és szociális problémák jelentős része az érintettek önhibájából ered, ezért maguknak kell gondoskodni az általuk előidézett problémák megszüntetéséről.

A másik indoka az elutasításának az, hogy a problémák súlya és jellege állami beavatkozást, jelentős anyagi forrásokat, speciális szakértelmet igényel, melyekkel nem rendelkeznek az egyházak.

Az elutasítás lehetséges elvi okává válhat az a meggyőződés is, hogy az egyházközségek belső hitéletének ügyei olyan mértékű figyelmet, erőösszpontosítást igényelnek, hogy azok mellett nem marad energia a karitatív tevékenységre. Ez a megközelítés nem utasítja el, csak a jövőbe napolja a települési ügyekkel történő egyházi foglalkozást.

Roszbab esetben az egyházközségen belül a hangsúlyt a kifelé irányuló karitatív tevékenységre helyezőket azzal vádolják, hogy a valódi egyházi, vallási kötelezettségeik teljesítése helyett teszik azt, amit tesznek.

Az elutasítás magyarázatainak sokféleségéhez hasonlóan a támogatók hivatkozási alapjai is többfélék lehetnek.

Kutatásunk koncepciójának kidolgozása során elengedhetetlennek tartjuk, hogy világossá tegyük saját felfogásunkat ezekben a kérdésekben. Részletesen ismertetjük ezért azt a koncepciót, melynek alapján egyértelművé válhat, hogy miért fogalmaztuk meg azt a kutatási hipotézist, mely szerint **„Az egyházközségek alkalmasak olyan új stratégiák, beavatkozási módok, illetve szolgáltatások kialakítására, melyekkel részt vállalhatnak környezetük társadalmi, szociális, emberi problémáinak megoldásában.”**

Először a vonatkozó vallásfilozófiai értelmezési keretet ismertetjük, majd ezt követően térünk rá a társadalmi egyenlőtlenségekre vonatkozó, általunk elfogadott koncepció ismertetésére.

A struktúraelméletekhez szorosan kapcsolódóan ismertetjük a hátrányos helyzetű csoportok segítésére, helyzetük javítására irányuló átfogó megközelítéseket.

A segítségnek, a szociális támogatásnak a fogalmi is definiálásra szorulnak, miként magának a szociális szférának, a szociális alrendszernek a mibenléte is értelmezésre szorul.

A konceptualizálás során kitérünk a választott célcsoportok, vagyis az idősek és a fogyatékkal élők helyzetének értelmezésére.

Vallásfilozófiai megközelítés

A kereszténység több mint kétezer éves története során a karitatív tevékenység a keresztények vallásgyakorlásának szerves részévé, természetes kísérőjévé vált.

A kereszténységnek jellemző vonása, mely megkülönbözteti sok más vallástól, az, hogy kifelé fordul. A többi valláshoz hasonlóan a középpontban itt is az egyén és Isten kapcsolata áll, ám ehhez szorosan kapcsolódik az egyénnek a többi egyénhez, a teremtett világhoz fűződő aktív viszonyulása. Hangsúlyoznunk kell az aktív viszonyulást, hiszen számos más vallás az elviselést, a tűrést, a fájdalmak elfogadását, a befelé fordulást tekinti a benne hívők fő feladatának.

A vallások és a nem vallásos világnézetek jelentős része az abszolút determinizmus elvét vallja, ennek hitén alapul.

A keresztény szemlélet jellemzői közül kiemelünk néhányat, melyek a kifelé irányuló, pozitívan viszonyuló, szabad és cselekvő életvitelre utalnak.

- A világ felé forduló, szabad akaraton alapuló, munkálkodó élet

A kereszténység a külvilághoz való cselekvő viszonyulást követeli meg híveitől. A passzivitás, a tűrés, a beletörődés helyett a világ alakításának, jobbá tételének feladatát rója a benne hívőkre.

Fontos jellemzője az ember szabad akaratába vetett hit. A vonatkozó tanítás szerint Isten szabad akaratú rendelkező lénynek teremtette az embert. A szabadsághoz pedig elválaszthatatlanul

hozzátartozik a felelősség vállalása, viselése. Felelősség, méghozzá nemcsak önmagunkért, hanem a körülöttünk lévő világért, a többi emberért. A szabad akarattal való élés, a felelősség vállalása elválaszthatatlan a munkálkodástól, azaz az embernek a világ alakítására, megmunkálására, az alkotásra való képességétől.

A Biblia szerint Isten munkálkodó életre teremtette az embert. Bár szintén a Szentírásban megtalálható a munkának a negatív értelmezése is, mely szerint a bűnbe esés következményeként, a Paradicsomból kiűzetéskor, mintegy büntetésül rendelkezett úgy Isten, hogy verejtékes munkával keresse meg, teremtsen meg az ember az életben maradásához nélkülözhetetlen javakat.

Ám a munkának, a munkálkodásnak a meghatározó, fő jelentése mégis a világot alakító, jobbra tevő, alkotó tevékenység. Ha tetszik ez az igazi, az emberhez méltó munka. Az elidegenedett társadalmak sajátossága a munkának - már a Bibliában is fellelhető – negatív értelmezése, amikor pusztán az anyagi javak megszerzésére, a pénzkeresésre irányuló kényszerű tevékenység a munkavégzés.

Milyen tartalmú a világ felé forduló, szabad akaraton alapuló, munkálkodó élet? Mi a mozgatója, a motiválója és egyben a célja?

- **A szeretet parancsa**

A közismert bibliai történet szerint, amikor az egyik farizeus megkérdezte Jézust, hogy a rengeteg parancs és tiltás közül melyik a legfontosabb, akkor Jézus a szeretet parancsát emelte ki legfontosabbnak. Megmondta, meghatározta azt is, hogy mire kell irányulnia az emberi szeretetnek. Szeresd az Urat, szeresd önmagadat és szeresd felebarátodat – így hangzik a felsorolás.

Tudjuk azt is, hogy a szeretet, mint cselekvő szeretet fogalmazódik meg.

Vagyis a keresztény hit szerint az embernek az Istenhez fűződő, önmaga iránt érzett és felebarátai iránti szeretetét nem elég emocionális szinten megélni, úgymond belül érezni, hanem azt aktív módon ki is kell nyilvánítani. Cselekvő szeretetről van itt szó. Tettekkel, cselekvésekkel, aktív magatartással kell bizonyosságot tennünk a bennünk élő szeretetről.

Az igazi, az emberhez méltó munkának, tevékenykedésnek elválaszthatatlan eleme a szeretet, vagyis az, hogy a célracionalitás követelményeinek megfelelésen túl egy emelkedettebb, fontosabb szempont is motiválja. Az anyagi javak megszerzése mellett a jó cselekvésének a vágya vezérli, mellyel kiérdemelhető mások elismerése, az Istennek tetszés, és a körülöttünk élő, számunkra fontos emberek általi megbecsülés.

Felvethető és gyakran felvetődő kérdés, hogy rendelkezik-e az egyén a világban való szeretetteljes munkálkodáshoz elegendő erővel, megfelelő erőforrásokkal.

Hívei számára megnyugtató választ nyújt erre a kérdésre is a keresztény vallás.

- **A Szentlélek ereje, a ránk bízott talentumok és az Istennek tetsző élet**

A Biblia tanítása szerint a bűnbe esett ember megváltásának beteljesedése a Szentlélek kitöltetésével valósul meg. Pünkösd ünnepének üzenete az, hogy Isten, aki eleve a saját képmására teremtette az embert, Jézus megváltó cselekedetének hatására: minden egyes emberbe behelyezi saját magát, saját erejét, azáltal, hogy a Szentlélekből jut minden embernek, minden emberbe.

A bennünk lévő erő bizonyosságáról beszél Pál apostol is, amikor azt mondja, hogy nem a félelem lelkét adta nekünk az Úr, hanem az erő, a szeretet és a józanság lelkét.

Az alkotó, szabad, a világ felé nyitott élethez szükséges erőforrások meglétéről még konkrétan is eligazítást ad a Biblia.

A vallásos emberek számára evidencia, hogy életüket Istenüknek tetsző módon szeretnék élni. A hívő emberekben gyakran és joggal felvetődő kérdés, hogy miként élhetnek Istennek tetsző életet. A keresztény válasz erre látszólag nagyon egyszerű: akkor élünk Istennek tetsző életet, ha jól sáfárkodunk a ránk bízott talentumokkal. Mi mindent feltételez, mi mindenről szól ez az egyszerű megállapítás?

Először is benne van az ígéret, hogy minden ember hivatott valamire, minden ember felhatalmazást nyert arra, hogy beteljesítse hivatását. Mindenkinek van dolga, van olyan munkája, melyet szeretettel elkötelezetten végezhet.

E vallás hite szerint a világ, és benne az emberek rendkívül változatosak, nagyon sok a különbözőség, az eltérés. A kapott feladat nem sematizálható, nem felcserélhető, nem sablonos. Rendkívül eltérő, egyénre szabott, hogy ki mire hivatott.

Életünk egyik legfőbb feladata annak megtalálása, megismerése, hogy mi is a dolgunk a földi világban. Ha már tudjuk, akkor ránk vár a megvalósítás. Ám nem vagyunk magunkra hagyatva önmagunk alakításának, lehető legjobb önmagunk kiteljesítésének munkájában. Feladatunk teljesítéséhez kaptunk megfelelő képességeket, készségeket, tehetséget. Ezeket nevezzük talentumoknak.

Kapunk talentumokat, de azokkal nekünk kell sáfárkodnunk, nekünk kell befektetnünk, hasznosítanunk azokat. Az ember születésével megkapja a lehetőségeket ahhoz, hogy emberhez méltó, Istennek tetsző életet éljen.

Ám a keresztény felfogás szerint az emberi világban nincs abszolút determinizmus, jelentős részben magán az emberen múlik, hogy miként alakítja életét. Ahogy a vonatkozó bibliai történetből tudjuk: a talentumainkat eltékozolhatjuk, mélyre eláshatjuk, avagy a lehető legjobb eredményeket érhetjük el velük, általuk. Szabadságunkban áll eltékozolni, mélyre elásni tehetségünket, képességeinket, készségeinket, tudásunkat, kompetenciánkat, avagy jól sáfárkodhatunk velük, hasznosíthatjuk ezeket a magunk és mások hasznára. A mi felelősségünk.

A teremtett világ fájdalommal, gondokkal, nehézségekkel teli. A keresztény embert ez nem bénítja meg, nem dönti végső kétségbe esésbe. Számára a világ bajai, a körülötte lévő emberek problémái és saját fájdalmai olyan kihívások, melyek megválaszolására, a rossz dolgok megváltoztatására ő maga is hivatott.

A világ elviselhetetlennek tűnő állapota, az emberek romlottsága ellenére - a keresztény emberek hite szerint -, ebben a világban, ezek között az emberek között kell a Jézus által kijelölt úton járni, az ő példáját követni, az ő igazsága szerint élni. Ebben a világban, ilyen emberek között mutatható meg igazán a szeretet ereje, az emberek egymás iránti elköteleződésének hatása a világ jobbá tételére, saját életünk megújítására.

Ha ez a meggyőződés hatja át az egyházközségek vezetőit és tagjait, akkor adott a társadalmi, szociális és egyéni problémák megoldásában való sikeres részvételüknek a legfontosabb feltétele.

A társadalmi, szociális gondokkal küzdő, bajban lévő embereken való hatékony segítségnek az alapfeltétele az egyházközségekben, hogy a vezetőkben és az egyházközség tagjaiban meglegyen a karitatív tevékenység iránti elköteleződés, a segítő szándék.

Ám azt is tudjuk, tapasztaljuk, hogy a segíteni akarás, a „jószándék”, nem hozza meg mindig a várt eredményt, sőt olykor annak épp az ellenkezőjét idézi elő. Ez olyankor szokott bekövetkezni, ha a kialakult helyzet konkrét ismerete nélkül, saját elképzeléseire hagyatkozva próbál valaki segíteni a szerinte bajban lévő emberen, vagy embereken. Az öncélú, megfontolatlan „jókodás” rendkívül romboló hatású lehet. Rombolja a segítőszándékot, hiszen a segíteni akaró és környezete könnyen azt a következtetést vonja le, hogy „azokon” nem lehet segíteni, vagy rosszabb esetben: „azok” nem is akarják, hogy jobb legyen nekik.

A kudarc elszenvetői a másik oldalon „azok”, akiken segíteni próbáltak, és akik valójában bizonyára szeretnék, hogy jobb legyen nekik, de a jó és a rossz fogalmát esetleg eltérően értelmezik, miként magát a „segítés” tényét akár kéretlen beavatkozásnak, netán méltóságuk megsértésének, vagy legrosszabb esetben személyük elleni támadásnak élik meg.

Nagy figyelmet kell ezért szentelni minden karitatív tevékenység megkezdése előtt, minden segítőnek szánt beavatkozás elindítását megelőzően a helyzet pontos megismerésére, feltárására, a lehetséges megoldások feltérképezésére, várható hatásai mérlegelésére.

Tudnunk kell, hogy a társadalmi, szociális és egyéni emberi problémák megoldására irányuló legjobb szándékú beavatkozások is eleve kudarcra vannak ítélve, ha abba az érintetteket nem vonjuk be, ha nem az ő egyetértésükkel és együttműködésükkel történik kísérlet a probléma kezelésére.

Kutatásunk éppen annak feltárására irányul, hogy az egyházközségek településein, környezetében melyek azok a valós társadalmi, szociális és egyéni problémák, melyek megoldásában célszerű részt vállalni.

Fontos kiderítenünk, hogy a segítségre szorulóknak milyen konkrét igényeik, elvárásaik vannak, továbbá, hogy az egyházközség vezetői, tagjai milyen segítő tevékenység nyújtására képesek és készek.

Fontos továbbá az is, hogy ismerjük a különböző településeken működő egyházközségek tapasztalatait, a már meglévő jó gyakorlatokat.

Társadalomelméleti megközelítés

Minden eddigi társadalom egyenlőtlenségi rendszert alkotott. Az emberek közötti különbségek vertikálisan rendeződnek, hierarchiát alkotnak. Bizonyos emberek magasabb pozíciót foglalnak el, mások középen vannak, és akadnak, akik az egyenlőtlenségi rendszer aljára, a társadalom perifériájára szorulnak, illetve ott rekednek.

A történelem során számos elmélet született és számos gyakorlati próbálkozás is történt, melyek az egyenlőtlenségek megszüntetésére irányultak.

Mindeddig nem sikerült megszüntetni az egyének és csoportjaik között lévő vertikális különbségeket. A gyakorlati erőfeszítések legfeljebb azt érték el, hogy bizonyos különbségek megszűntek, ám azonnal új egyenlőtlenségek alakultak ki. Jó példa erre a polgári átalakulás, melynek során felszámolták a feudalizmusra jellemző egyenlőtlenségeket, így a születési előjogokat, kiváltságokat, illetve mások jogfosztottságát. Ám a kialakuló új társadalmi berendezkedés, melynek alapeszméi közé tartozott a szabadság és a testvériség mellett az egyenlőség, új egyenlőtlenségeket hozott létre. A politikai, jogi egyenlőség megteremtése közepette megjelentek, illetve tovább nőttek a gazdasági, anyagi helyzetbeli, tevékenységbeli, lakóhelyi egyenlőtlenségek.

A kommunizmus eszméinek középpontjában a teljes egyenlőség megteremtése állt. Ám tudjuk, hogy ezen eszmék gyakorlati megvalósítására tett kísérletek során olyan torz társadalmi berendezkedések jöttek létre, melyek az egyenlőség és a szabadság helyett a társadalom jelentős részét teljesen kiszolgáltatottakká tették. Egyenlőség helyett a könyörtelen és megváltoztathatatlanná merevített egyenlőtlenség uralkodott, szabadság helyett a totális alávetettség jellemezte a tömegek helyzetét.

A társadalmi egyenlőtlenségek szükséges vagy szükségtelen, jó avagy rossz voltára vonatkozóan is eltérő álláspontok fogalmazhatóak meg. Sok múlik a szavak értelmezésén.

Az egyenlőségen érthetjük azt, hogy Isten teremtményeiként egyenlők vagyunk. Vagy, hogy a természet teremtményeiként egyenlőnek születünk. Érthetjük alatta az emberhez méltó életre való esély egyenlőségét. Esetleg a boldogságra, a jó életre való lehetőség egyenlőségét.

Ám, ha a konkrét társadalmi egyenlőtlenségekkel nézünk szembe, akkor olyan vitatható kérdések vetődnek fel, hogy helyeselnék-e azt a társadalmi egyenlőtlenséget, ami egyenlő anyagi javakban részesíti az egyéneket, függetlenül munkájuk hasznosságától, tevékenységeiktől, magatartásuktól. Itt már bizonyára megoszlanának a vélemények.

Láthatjuk, hogy az egyenlőség filozófiai, etikai vonatkozásai bonyolultak.

A társadalmi tényeknél maradva foglalkozzunk inkább azzal, hogy vajon a ma tapasztalható társadalmi egyenlőtlenségek miből fakadnak, honnan erednek. Roppant izgalmas kérdés annak felvetése, hogy - ha már egyszer vannak társadalmi különbségek -, akkor legalább azt tudjuk meg, hogy mi határozza meg ezeket az egyenlőtlenségeket.

Min múlik, ki hová kerül a társadalmi egyenlőtlenségeket jelképező piramison belül? Min múlik, hogy egyesek a csúcsra jutnak, mások középre, és vannak, akik lecsúsznak, lent rekednek?

Ezekre a kérdésekre a társadalmi struktúra elméletei adnak választ. Különböző struktúraelméletek születtek és kerülnek alkalmazásra, melyek markánsan eltérő okokkal magyarázzák a tapasztalható egyenlőtlenségeket.

Kutatásunk szempontjából három struktúraelméletet találtunk különösen relevánsnak, ezeket használjuk fel kutatási koncepciónk kialakításához.

Kutatásunk céljainak megfelelően azt akarjuk megtudni, hogy vajon a kutatott egyházközségek környezetében az idősek és fogyatékkal élők hátrányainak leküzdéséhez, helyzetük javulásához milyen stratégiák, intézkedések, beavatkozási logikák alapján alakítható ki a megfelelő, hatékony, jó gyakorlat.

Ehhez tudnunk kell, hogy mi is áll a veszélyeztetés, hátrányos helyzet hátterében, mi idézi azt elő. Vagyis ki kell alakítanunk az elképzelésünket, a koncepciókat arról, hogy milyen átfogó, általános okai és konkrét hátterei vannak a rossz szociális helyzetbe kerülésnek.

P.Bourdieu tőkeelmélete szerint az egyének és csoportjaik egyenlőtlenségi rendszerben elfoglalt helyét az általuk birtokolt tőke mennyisége határozza meg. A modern társadalmakban három tőketípust különböztet meg, melyek azonos jelentőségűek, összeadhatóak és egymásra átválthatóak.

Az első típus a materiális tőke, mely az anyagi javakat jelenti. A második tőketípus a kulturális tőke, mely a tudást, a képességeket, készségeket és egyéb kompetenciákat jelenti. A harmadik tőkeféleség a társadalmi tőke, mely az emberi kapcsolatok összessége. Tőkeként értelmezhetőek a vertikális kapcsolatok és a horizontálisak is. Vertikálisak az alá-fölérendeltségi viszonyok, melyek magasabb és alacsonyabb státuszú embereket kötnek össze. Ezeknek gyakori összetevője a függőség, a leköteleződés. Konkrét megnyilvánulásuk a paternalizmus, a protekció, a kijárás, amik a korrupció különböző megnyilvánulásai.

A horizontális, azaz a hasonló helyzetű emberek közötti kapcsolatok is tőkeként működtethetőek, komoly erőforrást képeznek.

Gyakori jelenség, hogy az egyének, illetve a családok az egyik tőketípusban bővelkednek, még a másik két típus szűkösebb, korlátozottabb mértékben áll rendelkezésükre. Ám a tőkeféleségek nem külön-külön, hanem együttesen határozzák meg a társadalmi státuszt.

A tőkeféleségek nemcsak összeadódnak, hanem konvertálhatóak, azaz átválthatóak egymásra.

A hátrányos helyzet akkor alakul ki, ha egy személy, illetve egy család mindhárom tőkeféleséggel csak szűkös mértékben rendelkezik.

Így az idős emberek a nyugdíjba vonulás következtében könnyen veszélyeztetetté válnak, hiszen a korábbinál rosszabb anyagi helyzetbe kerülnek, csökken a rendelkezésükre álló materiális tőke. A kulturális tőke bizonyos elemei szintén csökkennek. A munka világából való kikerülés, a gyermekek felnőtté válása, a gyakoribb betegségek, az esetleges özvegygé válás és más tényezők gyakran a kapcsolatok csökkenésével járnak. Szűkül az a kör, mely szükség esetén erőforrásként, tőkeként vehető igénybe.

Ez összességében tőkecsökkenést, hátrányos helyzetbe kerülést idézhet elő.

Gyakori probléma idős korban, hogy a tőkekonvertálás csatornáit bedugulnak, megszűnik a lehetőség a meglévő tőkék hasznosítására, átváltására. A nyugdíjba vonulással megszűnik a korábban

természetesnek tűnő módja a kulturális tőke anyagi tőkére konvertálásának, vagyis a megszerzett tudás és más kompetenciák munkahelyen történő hasznosításának, materiális tőkére váltásának lehetősége. A munkahelyi kapcsolatok, valamint a munkahelyhez kötődő tágabb kapcsolati háló megszűnésével lecsökken a társadalmi tőke mennyisége is.

A munka világában aktívan részt vevő, dolgozó emberek ismereteiket, szakmai tapasztalataikat, meglévő kompetenciáikat (kulturális tőkéjüket) főként munkahelyükön hasznosítják (fektetik be), és ott történik meg az átváltódás pénzre, mely munkabér vagy vállalkozói profit formájában jelenik meg. A munkavégzés során legtöbb esetben emberi kapcsolatok is létesülnek, tartódnak fenn, azaz a társadalmi tőke is akkumulálódik, szinten tartódik.

A nyugdíjba vonulással megszakad ez a korábban rutinszerűen zajló folyamat. A gond gyakran nem, vagy nemcsak az, hogy a nyugdíj kevesebb, mint a korábbi munkabér, illetve a profitból való részesedés, hanem az is, hogy immár nem a saját kulturális tőke befektetésével, a szakértelemmel, a szorgalommal, a kompetensen végzett munkával jut az egyén jövedelemhez, nem saját kulturális tőkéjét konvertálja materiális tőkére. Ez gyakran az önbecsülést, a társadalmi hasznosság tudatát gyengíti, és akár az objektív társadalmi helyzettől függetlenül is a saját helyzetének hátrányos helyzetként történő szubjektív értékelését eredményezi.

A munkahelyi kapcsolatok leépülése nemcsak a munkatársakkal, a vezetőkkel és a beosztottakkal korábban kialakult kapcsolatokat érinti, hanem a megrendelőkkel, beszállítókkal, értékesítőkkal, ügyfelekkel, ellátottakkal addig meglévő tágabb kapcsolati háló is felbomlik, de legalábbis más alapokra helyeződik (pl. nyugdíjas találkozók). Az idős korúak hátrányos helyzete ezeknek a tényezőknek az együttes hatására alakul ki.

Bourdieu elméletének van még egy vonatkozása, mely rendkívül hasznos lehet számunkra. Bourdieu habitus elméletében azt állítja, hogy az emberek személyiségébe beépülnek, azaz habitusukká válnak az életük során szerzett tapasztalatok. Még hozzá a korábban eredményesnek bizonyult választásaink rögzülnek. Az embernek kora gyermekkorától lehetősége van arra, hogy különböző alternatívák közül választva ő döntse el, hogy mit tesz, hogyan viselkedik. Kezdetben ezek a választások véletlenszerűek. Ám a környezet reagálása, válasza, erősen befolyásolja a későbbi viselkedési módokat, vagyis azt, hogy az egyaránt lehetséges magatartások közül melyiket választja és valósítja meg az adott egyén. Ha bizonyos magatartásokat a környezet elfogad, pozitív visszajelzésben részesít, másokat meg elutasít, negatívan értékeli, akkor egy idő után az egyénben rögzül, hogy miként célszerű viselkedni, milyen magatartással ér el eredményt. Ezt a rögzülést tekinthetjük habitussá válásnak. A habitussá rögzült tapasztalatok aztán a jövőbeli cselekvéseket szinte automatikusan meghatározzák. Mindez a döntéseket leegyszerűsítő, ha tetszik az életet könnyítő tényező mindaddig, amíg a környező világ nem változik, s így a korábban sikeres magatartások a továbbiakban is hatékonyak. Ám, ha megváltozik a környezet, akkor az addig bevált magatartási módok elveszíthetik hatékonyságukat, sőt, kudarcok előidézőivé válhatnak. Ha a megváltozott körülmények között az egyén nem tudja megváltoztatni habitusát, ha nem ismeri fel, hogy az általa

megszokottól eltérően is lehet, sőt kell viselkednie, akkor nem tud alkalmazkodni az új körülményekhez. Így szinte szükségszerűen hátrányba kerül, akár veszélyeztetetté válik.

Akár a társadalmi változások sikerességét, kiteljesülését akadályozó tényezővé válhat, ha nem fordítunk elegendő figyelmet a korábbi viszonyok között szocializálódott, mondhatni azokhoz idomult emberek beállítódásának, magatartásmintáinak, habitusának megváltoztatására.

Az idős kor gyakran eleve nehezíti a változásra való képességet, így az idősök hátrányos helyzetűvé válásának egyik tényezője, hogy habitusuknak megfelelően ragaszkodnak addig bevált viselkedési szokásaikhoz és nem veszik észre a másként viselkedés, más minták szerint élés lehetőségét, szükségességét.

Képzeljük el annak a nyugdíjba vonult vezetőnek a helyzetét, aki az évtizedek során sikeresen gyakorolt viselkedési szokásainak, habitusának alkalmazásával próbál beilleszkedni egy nyugdíjasklubba, esetleg egy idősök otthonába, vagy akár bármely más számára új, vagy most előtérbe kerülő társaságba. Nagy valószínűséggel kudarcos lesz beilleszkedési kísérlete, melynek okát feltehetően saját erejéből nem is tudja megérteni.

Még mindig Bourdieu-nál maradva szólnunk kell mezőelméletéről. Ez az elmélet az egyházközségeknek a települési környezetük társadalmi, szociális problémáival való foglalkozására való jogosultsága szempontjából lehet hasznos. Bourdieu szerint társadalmi mező akkor keletkezik, ha egy csoport sikeresen monopolizálja valamely társadalmi funkció ellátását. Ha egy mező létrejön, akkor azonnal kialakul a belső hierarchiája, melyen belül szüntelenül folyik a harc a magasabb pozícióba kerülésért. Ám bármennyire konfliktusos a belső helyzet, kifelé mindig egységesen lép fel a mező, és erőteljesen védelmezi kivívott monopóliumát. Vagyis, ha a szociális mező és annak intézményei kizárólagos igényt támasztanak a hátrányos helyzetűek saját hatáskörükben történő segítésére, gondozására, akkor nagy hangsúlyt kell fordítani annak megértetésére, hogy az egyházközség tevékenysége nem kíván semmilyen illetéktelen beavatkozást gyakorolni a szociális szféra kompetenciájába tartozó ügyekbe.

Szelényi Iván struktúraelmélete szerint Magyarországon a 20. század második felében a társadalmi csoportok és tagjaik helyzetét két tényező együttesen határozta meg.

Az egyik a hivatalos munkamegosztásban elfoglalt hely, ami akkor egyet jelentett az állami munkahelyekkel. A másik meghatározó tényező az ún. második gazdaságban való részvétel.

A családok társadalmi státuszát, a társadalmi egyenlőtlenségek rendszerében elfoglalt helyét együtt határozta meg e két tényező. Az anyagi javak, a presztizs, a hatalom, az életvitel, a kapcsolatok, és számos más tényező szempontjából az vált döntővé, hogy ki milyen pozíciót töltött be állami munkahelyén és milyen intenzitással és sikerrel vett részt a piaci alapú második gazdaságban.

A Szelényi elmélete alapján Kolosi Tamás által végzett kutatások azt mutatták, hogy az 1980-as években a magyar családok kétharmada részt vett a második gazdaságban is. A boldogulás, az előre jutás, a felemelkedés, vagy legalábbis a szinten maradás feltételévé vált, hogy mindkét területen

aktívan tevékenykedjenek a családtagok. A társadalomnak az az 1/3-a, amely nem tudott illetve nem akart bekapcsolódni a második gazdaságba, az lecsúszott a társadalmi piramis alsó részére, hátrányba került a mindkét területen tevékenykedő társaihoz képest.

Miért nem tudtak, illetve miért nem akartak bekapcsolódni bizonyos csoportok, családok, személyek a második gazdaságba? Alapvetően az életkor, az egészségi állapot, a szakképzetlenség és az életviteli sajátosságok miatt maradtak ki sokan a második gazdaság kínálta felemelkedési, illetve kompenzációs lehetőségekből.

Konkrétan azok az idős emberek, akik már nem tudtak további munkát vállalni, valamint azok, akik fogyatékoságuk, tartós betegségük, rossz egészségi állapotuk miatt nem voltak képesek erre. A „szakképzetlenség” csak bizonyos megszorításokkal, pontosításokkal sorolható a kirekesztődésre magyarázatot adó tényezők közé. Nagyon sok hivatalos szakképzettséggel nem rendelkező ember igen intenzíven bekapcsolódott a második gazdaságba. Számtalan olyan képesség, kompetencia alakult ki az emberekben, mely a hivatalos szakképzettségtől függetlenül alkalmassá tette őket, hogy a piaci igényekhez igazodó, fizetőképes kereslettel bíró termékeket állítsanak elő, ilyen szolgáltatásokat nyújtsanak.

Am kétségtelenül volt és van a társadalomnak egy olyan rétege, mely a megfelelő képzettség és a megfelelő mentalitás, a nélkülözhetetlen ambíció, motiváltság hiányában nem tudott, nem akart olyan többletfeladatokat vállalni, mellyel javíthatott volna saját és családja helyzetén, vagy legalább megóvta volna magukat a teljes ellehetetlenüléstől.

A negyedik ok a „sajátos életvitel”, mely magában foglalja a deviáns magatartásukat, a kulturális sajátosságaik miatt kirekesztődőket, és mindazokat, akik úgy találták, hogy ők nem tudnak, illetve nem akarnak bekapcsolódni a piaci alapon működő, teljesítményorientált és gyakran komoly erőfeszítéseket igénylő második gazdaságba. Idesorolhatóak azok is, akiknek életvitelét a kockázatkerülés, a vállalkozási készség hiánya, az innovációtól való idegenkedés jellemzi.

A lényeg tehát az, hogy a rendszerváltáskor a magyar társadalom ebben a kettősségben élt. Ez nemcsak a gazdaságot jellemezte, hanem az egész társadalmat. Állami redisztribúció és piaci viszonyok. Főállás és mellékállások. Termelészövetkezeti melléküzemágak, gmk-k és vgmk-k. Kettőssé vált az értékrend is. Az állami munkahelyeken a Hofi által elhíresült szisztéma szerint „fizetgetnek”, mi meg „dolgoztatunk”. A teljesítménybérezésű, piaci viszonyokhoz igazodó szférában szorgalmas munkával, magas teljesítményű munkavégzés folyt. Akik nem kapcsolódtak be a második gazdaságba, azok értelemszerűen nem szereztek piaci tapasztalatokat, ismereteket, nem tudtak alkalmazkodni a piaci elvárásokhoz.

A rendszerváltáskor a totális csődbe jutott állami redisztributív gazdaságot felváltotta a piacgazdaság. Akik a második gazdaságban nem vettek részt, azok kevés eséllyel indultak az immár piaci alapúvá vált első gazdaságban is. A vállalkozói léthez, a magánszektorbeli alkalmazotti léthez egészen más kompetenciákra volt szükség, mint az addigi állami tulajdonú, redisztributív logika szerint működő világában. A feltétlen engedelmesség, az utasításkövetés, a munkavégzés mímelése, a minimális

energia befektetésre törekvés, az egymás szüntelen átverése, kijátszása helyett innentől egészen más készségek, tudások értékelődtek fel. A piaci keresletre figyelés és reagálás, a kockázatvállalás, a kreativitás, valamint a vállalkozás és a megújulás készségeit azok sajátították el, akik részt vettek a második gazdaságban.

Tekintettel az állami szektor gazdasági csődjére, a radikális átalakulásra, jelentősen megnőtt a munkanélküliek száma. Azonban a munkanélkülivé válás, azaz főállásuk elvesztése azokat kevésbé sújtotta, akik addig is két vagy több helyen dolgoztak. Nekik eleve nagyobb valószínűséggel voltak anyagi tartalékaik, illetve állásuk elvesztése ellenére is rendelkeztek továbbra is folyamatos bevételekkel. Az újbóli munkába állás esélye is jóval nagyobb a piaci kompetenciákkal rendelkezőknél. Ám azok, akik nem vettek részt a második gazdaságban: megélhetésük egyetlen forrását veszítették el a munkanélkülivé válással. Ők kevesebb valószínűséggel halmoztak fel tartalékokat, ez is nehezítette helyzetüket. De a legnagyobb és hosszútávú problémává az vált, hogy nem szerezték meg korábban azokat a piaci ismereteket és készségeket, melyek immár elengedhetetlenné váltak a piacosodó gazdaságban való boldoguláshoz, vagy akár az abba történő bekapcsolódáshoz.

A korábban felhalmozott hátrányok így tovább éltek, rögzültek.

Évtizedekkel a rendszerváltás után is megállapítható, hogy a korábban a társadalom alsó részére szorult családok nagy része ott rekedt és azóta is folyamatosan, bővítetten újratermeli saját hátrányos helyzetét.

Ahogy az idős kor korábban is növelte a peremre kerülés veszélyét, úgy ma is a hátrányos helyzetű csoportok egyikét képezik az idősek.

Kolosi Tamás rétegződéskutatása az 1980-as években a társadalmi egyenlőtlenségeknek nyolc dimenzióját vizsgálta. Ezek: a munkamegosztásban elfoglalt hely, a második gazdaságban betöltött szerep, az iskolai végzettség, a lakóhely, a vagyon, a jövedelem, az érdekérvényesítő erő.

Az idős emberek munkamegosztásban elfoglalt helye a nyugdíjas státusz. A második gazdaságban éppen idős koruk miatt nem vesznek részt. Iskolai végzettségük eltérő, miként lakóhelyük is. Vagyoni helyzetük is különböző, jövedelmük is különböző, de az aktív korú munkavállalókhöz képest alacsonyabb. Érdekérvényesítő erejük gyengébb a fiatalokénál.

A struktúraelméletek közül feltétlenül figyelemmel kell lennünk Hankiss Elemér újfeudális struktúraelméletére.

Hankiss Elemér újfeudális elmélete az 1980-as években azt állapította meg, hogy az államszocialista társadalom struktúrája valójában megegyezik a feudális társadaloméval. Mindkét berendezkedésben a személyek közötti vertikális függőségi viszonyok váltak meghatározóvá, még a horizontális emberi kapcsolatok háttérbe szorultak, ellehetetlenültek. A társadalmi egyenlőtlenségek

rendszerében történő magasabbra kerüléshez mindkét rendszerben egy magasabb státuszú személy támogatására, patronálására, protekciójára volt szükség. A támogatók az általuk nyújtott támogatásért feltétlen hűséget, engedelmességet vártak el. Ezen alapult a hűbéri lánc, mely a legfelül lévőktől kiindulva a legalul lévőig mindenkit egybe fűzött. Főkutyák és alkutyák rendszerének is nevezhető mindez. Ahhoz, hogy egy alkutya boldoguljon, magasabbra jusson, vagy legalább ne csússzon lejjebb, ahhoz el kellett szegődnie egy főkutyához és azt kellett szolgálnia.

A feudális társadalmakban a termőföld adományozása, feudumba adása alapozta meg az adományozó (hűbérúr) és az adományozott (hűbéres) közötti szigorú függőséget, alárendeltségi viszonyt. A király adományozott földet a főnemeseknek, akik hűséggel tartoztak ezért, háború esetén harcoltak uruk oldalán. A főnemesek a köznemeseknek, azok a kisenemeseknek és így tovább, egész a jobbágyokig zajlott a földnek, mint a megélhetést biztosító legfőbb értéknek az adományozása. A jobbágy a kapott jobbágytelekért robottal tartozott, a földesúr pallosjoggal rendelkezett felette, valamint gyakorolhatta a jobbágyok leányain az első éjszaka jogát.

A Hankiss Elemér által újfederalizmusnak minősített államszocializmus idején a hiánygazdaság vált jellemzővé. Kornai János Hiány című művében részletesen elemezte ennek okait, valamint leírta, hogy mivel a megélhetés alapfeltételei sem álltak rendelkezésre elegendő mértékben, ezért az emberek legfőbb céljává, tevékenységük meghatározójává a hiánycikkek megszerzése vált. Az életben maradás, a viszonylagos boldogulás biztosításának bevett és általánosan elterjedt módjává az vált, hogy keresett magának minden alkutya egy befolyással bíró főkutyát, aki szerzett neki pult alól banánt, soron kívül kiutaltatta az évek óta megrendelt személygépkocsit, bejuttatta a gyereket a jobb iskolába, biztosította a soron kívüli munkahelyi előléptetést, elintézte az apuka szemműtétjét és szerzett feledékenységet enyhítő cavintont a nagymamának. A protekció, a kijárás, a patronálás, a kiskapuk megkeresése vált az érdekérvényesítés általános, és szinte kizárólag hatékony módjává. A patronált alkutyák mindezért hűséggel, feltétlen engedelmisséggel tartoztak a róluk gondoskodó főkutyáknak. Ez a függőség azt a kötelezettséget is magában foglalta, hogy nem fognak össze a hasonló helyzetben lévő társaikkal, sőt, inkább azok kielőzésére törekcszenek.

Mivel alkutyának lenni szociálpszichológiai okokból rossz, ezért minden alkutya igyekezett főkutyává válni. Tipikus élethelyzetté vált, hogy az emberek többsége egyszerre volt alkutya, vagyis róla egy felette álló hatalmasság gondoskodott, ezért ennek kegyeit kereste, ám maga is tartott alkutyákat, akikről ő gondoskodott, azaz bolti eladóként eldöntötte, hogy kinek ad és kinek nem a hiánycikkek minősülő banánból, vagy gyógyszerészként kinek ad és kinek nem a szintén hiánycikk cavintonból. És így tovább. Ezáltal vált az ország szinte teljes lakossága a vertikális függőségi viszonyok láncszemévé, ha tetszik a feudális lánc alkotórészévé. A hivatali ügyintéző főnökének alkutyája, ám az ügyfél számára rettegett főkutya.

Ezt a rendszert lényegében a jogosulatlan előnyök adása és elfogadása működtette, vagyis a korrupció. Így vált Magyarországon a korrupció a társadalmat összetartó kohéziós erővé. Aki ebben nem vett részt, aki ebből kimaradt, az menthetetlenül lemaradt, lecsúszott a társadalmi struktúra aljára.

Ezért olyan nehéz büntetőjogi eszközökkel harcolni a korrupció ellen, mert az az emberek tudatában, habitusában nem úgy rögzült, mint elkerülendő bűncselekmény, hanem úgy, mint az előre jutás, a fennmaradás elengedhetetlen eszköze, a többséghez tartozás, a társadalom működésébe történő bekapcsolódás „természetes” módja.

A hátrányos társadalmi helyzet ebben az értelmezési keretben nem más, mint a korrupcióból kimaradás, a korrupció lehetőségétől megfosztottság.

A feudális és újfeudális rendszerek hosszú utóéletének egyik oka éppen az, hogy a bennük szocializálódott egyének habitusukban, mentalitásukban hordozzák az érdekérvényesítésnek, a boldogulásnak ezt a modelljét.

A rendszerváltás óta eltelt hosszú idő ellenére máig tapasztalható, hogyha valakinek bármilyen nehézsége támad, valamit el kell intéznie, meg kell szereznie, akkor nem az jut eszébe, hogy majd megküzd a kihívással, megoldja saját erejéből, de még nem is az, hogy keres hasonló problémákkal küzdő társakat és együtt leküzdik a nehézséget. Az első reflexszerű gondolat sokakban máig az, hogy vajon ki tud segíteni a soronkívüli elintézésben, a kivételes bánásmód biztosításában.

Ez a szemlélet nemcsak korrupct, hiszen jogosulatlan előny szerzésére irányul, hanem végtelenül megnehezíti a társadalom egészséges szöveteinek, azaz a közösségeknek az újraképződését, a bizalomnak a kialakulását, a társadalmi demokrácia kiteljesedését, az egyének polgárrá válását.

További torz következménye ezen rendszerből fakadó mentalitás továbbélésének az, hogy sokan úgy próbálnak segíteni a rászorulókon, hogy patronáló, kijáró embereket keresnek számukra és azt segítenek elérni, hogy ők is bevonódjanak a protekcióval boldogulás, vagy ahogy ma divatosan mondják, az „okosban elintézés” társadalmi hálózatába.

Társadalmi és szociális helyzet

Pályázatunk az egyházközösségek településein, környezetében élő emberek társadalmi, szociális problémáinak feltárására, és a problémák megoldásában való részvételre irányul.

De mit is értünk az emberek társadalmi, szociális helyzetén?

A társadalom a társas kapcsolatok összessége.

A társadalmi helyzet, azaz a társadalmi státusz: a társadalom egyenlőtlenségi rendszerében elfoglalt hely.

A társadalmi egyenlőtlenségek mibenlétére és hátterére vonatkozó, egymástól eltérő struktúraelméletek különböző meghatározóit, dimenzióit feltételezik a társadalmi státusznak.

A hosszú ideig uralkodó marxista felfogás szerint az osztályhelyzet jelöli ki a státuszt, vagyis a termelőeszközök tulajdonlása, a javak termelésében való részvétel, és a haszonból való részesülés alapján különülnek különböző társadalmi csoportokba, osztályokba az egyének.

Ahogy láttuk, Bourdieu elmélete alapján a materiális javakkal, a kultúrával és a társadalmi kapcsolatokkal való rendelkezés jelöli ki az egyén státuszát.

A szocialitás, a szociális alrendszer Parsons értelmezése rendszerint az emberek közötti összetartozás, azaz a kohézió, az integráció biztosítására szolgál.

Magyarországon a „szociális helyzetet” fogalmát sokszor az anyagi helyzetre korlátozzák, szociális problémának a rossz anyagi körülményeket tekintik. Szociális ügyeknek a magukról gondoskodni nem tudó idősök, gyermekek, betegek, fogyatékkal élők, hajléktalanok, munkanélküliek és a cigányok ügyeit tekintik.

A szó valódi jelentése egészen más. Erről pontosabb ismeretekhez jutunk, ha áttekintjük T.Parsons funkcionális alrendszerét.

Parsons szerint négy alapvető emberi, társadalmi funkció van, melyekről feltétlenül gondoskodni kell minden társadalomban. Ezek biztosítására egymástól elkülönült, önálló alrendszerek hivatottak. Minden alrendszernek van egy médiuma, mely közvetít az alrendszer és környezete között.

Funkciók, alrendszerek és médiumaik

1, Az anyagi természetű emberi szükségletek kielégítése. Ennek a funkciónak a teljesítésére a gazdasági alrendszer szerveződött. A gazdaság állítja elő a táplálkozáshoz, öltözködéshez, lakáshoz és a további anyagi szükségletek kielégítéséhez nélkülözhetetlen termékeket, szolgáltatásokat, anyagi javakat. A gazdaság működésének középpontjában médiumként a pénz áll.

2, Az ember céltételező voltából fakadó céljainak az elérése. Ennek biztosítására a politikai alrendszer hivatott. A politika működését meghatározó médium a hatalom.

3, A mintafenntartás, vagyis az egyszer már felfedezett ismeretek rögzítése, továbbadása. Ezt a funkciót a kultúra látja el. Médiumai az értékek és a normák.

4, Az emberek összetartozásának biztosítása, annak elérése, hogy ne legyenek magányosak. Alrendszere a szociális alrendszer. Médiuma a befolyás. Megvalósulásának terei a közösségek.

Sokat beszélhetnénk mind a négy funkció és mind a négy alrendszer megváltozásáról, a 20. és a 21. századi sajátosságairól, ha tetszik torzulásairól.

Az emberek közötti összetartozásnál, a szociális alrendszerénél és az emberek egymásra gyakorolt befolyásánál maradva megállapíthatjuk, hogy mindez a „modernnek” mondott társadalmakban teljesen háttérbe szorult, felszámolódott. Olykor úgy tűnik, hogy hiányuk szomorú jeleiből rekonstruálható ez a nagyon is nélkülözhetetlen funkció, alrendszere és médiuma.

A 20. században kialakultak „a magányos tömeg” társadalmi. Általános jelenséggé vált az elmagányosodás, ami nem azonosítható a szabad individuumok kialakulásával, hiszen valójában annak karikatúrája. Valóban szabad individuummá csak közösségekben lehet válni. A magányosan élő emberek tömegei nem a személyiségüket kiteljesítő szabad egyéniségek, hanem szorongó, kiszolgáltatott, gyakran devianciákba menekülő boldogtalan lények.

A hagyományos közösségek felbomlását nem követték az új közösségek kialakulásai. A közösség nélkül sodródó emberek nem kapnak biztos kapaszkodókat, eligazító mintákat saját életük megválasztásához és megéléséhez. A magányos emberek idejük túlnyomó részét mások társaságában töltik, vagy valóságosan, vagy legalább virtuálisan. Ám együttlétük nem hoz létre valódi összetartozást, nincsenek igazán befolyással egymásra.

H. Arendt megközelítése alapján elmondhatjuk, hogy a magányos ember nem az, aki sokat van fizikailag egyedül. A másokkal való fizikai együttlét nem óv meg feltétlenül a magánytól. És aki sokat van egyedül, az nem biztos, hogy magányos.

Magányos ember az, aki úgy érzi, hogy nincs szükség rá, senkinek nem fontos, nincs saját helye a világban. Bármikor, bárki által helyettesíthető, pótolható. A magányos ember mindig, mindenben a legrosszabbra számít. Semmiben és senkiben nem bíz, még önmagában sem.

A magányos tömeg tökéletes célpont a fogyasztói társadalom profitorientált urai számára, miként a totalitárius rendszerek hatalmasainak is. A szüntelenül a tömegbe olvadó magányos lényt könnyen rá lehet venni bárminek a megvásárlására, bármilyen politikai irányzat követésére. Ő a reklámok, a manipuláló média legjobb fogyasztója, a hatalmi parancsok legengedelmesebb követője. Léte lényegéből fakad, hogy alig várja, hogy valaki végre eligazítsa, megmondja, hogy hogyan éljen, mikor mit tegyen. Egész élete az attól való szorongásban telik, hogy kilóg a sorból, nem eléggé igazodik, kiderül, hogy sehová sem tartozik. Magányossága lelepleződésétől retteg, mert azt hiszi, hogy rajta kívül mindenki tartozik valahová, rajta kívül senki nem magányos. Az elidegenedés eredményeként könnyen el lehet jutni oda, hogy az egész társadalom magányosan didergő lények által alkotott, könnyen irányítható, manipulálható tömeggé legyen.

Ebben az elidegenedett világban rendkívül felértékelődnek az emberek közötti olyan kapcsolatok, melyek a bizalmon alapulnak, és az együttműködésre irányulnak.

Fuluyama szerint a társadalmak, és azokon belül a régiók, a csoportok és az egyének fejlettsége alapvetően azon múlik, hogy milyen szintű a bizalom közöttük. A gazdasági teljesítménynek is ez vált a legfőbb meghatározójává.

Hasonló álláspontot képviselnek a hálózatelméletek képviselői, akik a hálózatok lényegének nem az informatikai technikát és technológiát, nem az internetet tekintik, hanem éppen a horizontális, azaz egyenrangú felek közötti, bizalmon alapuló, kölcsönösen előnyös kapcsolatrendszer kialakulásának általános lehetőségét.

Megállapíthatjuk, hogy a mai társadalomelméletek jelentős része az emberi kapcsolatokat, a közösségi összetartozást tekinti a társadalom működése, az emberi életminőség legfőbb meghatározójának.

A személyi kapcsolatok egyenlőtlenséget meghatározó szerepéről szóló Hankiss féle elmélet arra hívja fel a figyelmet, hogy bár eddig a vertikális kapcsolatok szerepe volt a döntő, most egyre inkább a horizontális kapcsolatok kerülnek előtérbe. Bourdieu elméletén belül a társadalmi tőkének felelnek meg az emberi kapcsolatok, az ezeken alapuló bizalom, illetve az információs társadalomban radikálisan tért nyerő hálózati kapcsolatok.

Kutatásunk során célszerű tehát a társadalmi, szociális helyzetet az emberi kapcsolatokra koncentrálni vizsgálva. Az egyházközségek stratégiáját, beavatkozási logikáját, intézkedéseit, tervezett jó gyakorlatát pedig annak figyelembe vételével érdemes kidolgozni, hogy a hátrányos helyzetek alapvetően az emberi kapcsolatok hiányából, illetve nem megfelelő voltából fakadnak, és ezért a megoldás lehetséges legjobb módja a közösségi kapcsolatok erősítése.

III. Operacionalizálás

Az operacionalizálás folyamata során a vizsgált társadalmi jelenségeket, mint minőségi kategóriákat, mennyiségi kategóriákra bontjuk le.

Első lépés a definiálás, vagyis a használt fontosabb fogalmak jelentésének meghatározása.

Második lépés a kutatás során vizsgált jelenségek dimenzióinak, azaz meghatározó összetevőinek a feltárása.

Harmadik lépés a dimenziók indikátorainak meghatározása, melyek alkalmasak a lényegi sajátosságok beazonosítására, jelzésére.

Negyedik lépés az egyes dimenziókon belül, az egyes indikátorokhoz a konkrét kérdések megfogalmazása.

Ezt követően kerülhet sor annak eldöntésére, hogy milyen módszerekkel keressük a válaszokat a feltett kérdésekre, vagyis az adatgyűjtés különböző lehetséges módszerei közül melyiket választjuk.

Kutatásunk során annak a társadalmi jelenségnek a vizsgálatára vállalkozunk, hogy napjainkban miként vehetnek részt az egyházközségek a településükön élő emberek társadalmi és szociális problémáinak a feltárásában, valamint azok megoldásában.

Ehhez feltétlenül fel kell tárnunk, hogy a hátrányos helyzetben lévők milyen segítségre szorulnak, továbbá, hogy az adott egyházközség vezetői és tagjai milyen segítség nyújtására képesek és készek.

Első lépésben definiálnunk kell a legfontosabb fogalmat, esetünkben a segítség fogalmát. Ezt követően kerülhet sor azoknak a konkrét hátrányoknak a definiálására, melyek feltárására és segítésére irányul a projekt.

Definiálás

- A „segítés” fogalma

Az embertársainkon történő segítség általános erkölcsi parancs. A hívő keresztények számára vallási meggyőződésük is ezt diktálja, ezt követeli meg.

M. Heidegger, német filozófus szerint a segítségnek két eltérő módja lehetséges. Mára ezek közül az egyik vált dominánssá, szinte kizárólagossá.

A ma uralkodó felfogás szerint a segítség a terhek megosztását jelenti. Az általános vélekedés szerint úgy segíthetünk a terheket cipelő embertársainknak, ha átvállaljuk terheik egy részét. Könnyen értelmezhető ez, ha egy nehéz csomagokat cipelő idős emberre gondolunk, hiszen a „segítés” legegyszerűbb módja, ha elveszük tőle csomagjait, vagy legalább azok egy részét, és mi visszük tovább.

A terheket átvitt értelemben gondolva, azt is könnyű belátni, hogyha egy nehéz sorsú embertársunkon akarunk segíteni, akkor már az is segítség, ha meghallgatjuk, ha elmondhatja nekünk a baját, megoszthatja velünk a gondjait.

Am a segítségnek más módjai is lehetségesek, nemcsak a terhek átvállalása.

Másik lehetséges értelmezése a segítségnek az, hogy a terheket cipelő embernek megmutatjuk, hogy másként is viheti terheit, és akkor nem lesznek annyira nyomasztóak. Például a két kezükben szatyrokat cipelő idős embereknek megmutatjuk, hogy hátizsákban, vagy éppen guruló táskában könnyebben vihetőek terheik. Vagy ha a nagy lakásban egyedül maradt, a fűtési számláját kifizetni nem tudó embernek, ahelyett, hogy kifizetnénk helyette a számlát, vagy a fűtés szolgáltatójaként elengednénk neki azt, segítség az is, ha a kisebb lakásba költözés lehetőségére, vagy a fűtés néhány helyiségre korlátozására hívjuk fel a figyelmét, esetleg ennek megvalósításában segítjük őt.

További segítő mód, ha rávilágítunk, hogy a cipelt terhek egésze vagy egy része lehetőleg, nincs rájuk szükség, nem muszáj vinni őket. Nem kell egy hétvégére annyi mindent vásárolni, hiszen mindig sok a maradék, esetleg a szemétként kerülő élelem. Hogy valójában nem a fűtés költsége a teher, hanem, hogy még mindig anyagi támogatást ad felnőtt gyermekeinek az idős ember, amire ők nincsenek is ráutalva.

Segítés lehet az is, sőt esetleg ez az igazi segítség, ha rádöbbenünk terheire panaszkodó embertársunkat, hogy valódi gondjainak okai nem az általa vélt terhek, hanem valami egészen más.

Nos, a segítségnek ez az utóbbi módja mai világunkban szinte teljesen elfelejtődött, kiiktatózott. Emberi kapcsolataink elsőkélyesedésének, kiüresedésének egyik súlyos tünete, hogy kiiktatjuk az egymásnak

történő valódi segítségnyújtásnak még a lehetőségét is azáltal, hogy rosszul értelmezett tapintatból, az emberi autonómia túlhangsúlyozásával lehetetlenítjük a beleszólást, a ráhatást még a hozzánk közel álló emberek esetén is. Magánautonómiánkat féltjük a mások általi beavatkozástól, és ettől való félelmünkben lemondunk az egymásra történő befolyásgyakorlásáról, annak megkísérléséről is. Pedig, ha nem vagyunk egymásra hatással, ha nem befolyásoljuk egymást, akkor nincs közöttünk valódi összetartozás, nincs kohézió. Még a legintenzívebbnek tételezett, szereteten alapuló kapcsolatokban is a beletörődés, a bárminek a feltétlen elfogadása, a mindennek a tolerálása lett a követelmény, vagy legalábbis sokakkal ezt hitték el.

Elmagányosodott, atomizálódott társadalmainkban sokak számára az egymás békén hagyása a legfőbb elvárás. A követendő mintaként beállított „jó kapcsolat” az, amiben nem akarják egymást megváltoztatni, amiben mindenki azt csinál, amit akar, ahol az együttélés leszűkül a fizikai egymás mellett levésre, a közös fogyasztásra. Ebben a már-már uralkodóvá vált szemléletmódban összetévesztődik, leszűkül a szeretet, a törődés, a másik segítése a gondozásra és a gondoskodásra.

Az emberi, társadalmi, szociális gondok legfőbb forrása éppen az, hogy elmulasztjuk megélni a saját autentikus életünket, mely szorosan összefügg azzal, hogy nem biztatjuk, nem inspiráljuk egymást erre, nem segítjük egymást ebben.

Ha nem alakul ki az emberekben az a meggyőződés, hogy életük hivatott, felhatalmazott élet, akkor elfogadják, elszenvedik a biológiai vegetálásra lefokozott létet. Ha önmagukat nem tételezik megismételhetetlen, pótolhatatlan egyszeri világgként, akkor nem tudnak másokra sem úgy tekinteni, mint megismételhetetlen, pótolhatatlan csodákra. Ha nekik nem segített soha senki a legjobb önmaguk megtalálásában és megvalósításában, akkor fel sem merül bennük, hogy azzal segíthetnének másoknak, ha keresnék bennük a csak rájuk jellemző legjobb önmagukat, és biztatnák őket ennek megvalósítására.

Mindezek helyett mai kapcsolatainkat olyan elvárásokhoz, képzeletbeli mintákhoz próbáljuk igazítani, melyek a valóságban nem léteznek és egyedül arra alkalmasak, hogy megfosszanak bennünket az igazi élet megélésétől, az igazi emberi kapcsolatok vállalásától.

Ha segíteni akarunk másokon, akkor tudnunk kell, hogy mi az, amiben hiányt szenvednek, mi a valódi gondjuk, mire van igazán szükségük.

Manipulált, magányos szürke tömeggé gyúrt társadalmakban az egyéni szocializáció úgy zajlik, hogy bizonyos alapvető emberi szükségleteket megpróbálnak kiiktatni, elfeledtetni az emberekkel. A leszűkített, egydimenziós létre felkészítő szocializáció során a biológiai jellegű, anyagi javakkal kielégíthető szükségletek kerülnek előtérbe. A fogyasztói társadalmak működtetésének kulcskérdése, hogy sikerül-e elhitetni, hogy az emberi boldogság az anyagi javak bősége, habzsolása, a korlátlan fogyasztás által érhető el.

Ha ezt sikerül életeszménnyé tenni, netán egyetlen lehetséges modellként elfogadtatni, akkor akadálytalanul folyhat az álszükségletek gerjesztése, és a kielégítésükre szolgáló termékek,

szolgáltatások jelentős profittal történő értékesítése. Ám ahhoz, hogy a fogyasztói létre korlátozzák, „konzumidiótákká” tegyék a tömegeket, előbb ki kell szerelni belőlük a valódi emberi életnek még a vágyát is, meg kell akadályozni azoknak a szükségleteknek a kialakulását, amelyek valóban emberhez méltó, autentikus életvitelre ösztönöznék őket.

Adam Smith klasszikus közgazdaságtanának kiindulópontja az, hogy az embereknek két alapvető szükségletük van.

Az egyik alapvető szükségletünk a létfenntartásukhoz nélkülözhetetlen anyagi javak biztosítása, a másik pedig az emberek általi elfogadás, elismerés iránti igény. Ám nem „bárki” általi elfogadásra, megbecsülésre vágyunk, hanem a számunkra fontos, Jelentős Másik elismerésére. Erre épp úgy szükségünk van, mint a mindennapi betevő falatra.

Ahogy a táplálkozás és a többi alapvető anyagi szükséglet kielégítése nélkülözhetetlen a biológiai életben maradáshoz, úgy a számunkra fontos emberek részéről érkező elismerés is nélkülözhetetlen az emberhez méltó élethez, emberi önazonosságunkhoz, pozitív identitásunkhoz. Ezt csak másoktól, közösségeinktől kaphatjuk meg.

József Attila vonatkozó szavait idézve: „Hiába fűrösztöd önmagadban, csak másban moshatod meg arcodat”.

Milan Kundera a *Lét elviselhetetlen könnyűsége* című regényében erről azt írja, hogy mindegyikünknek szükségünk van olyan szempárokra, melyekben pozitívan látjuk visszatükröződni önmagunkat.

Az igazi önmagunkká válásra, a lehető legjobb önmagunk megteremtésére az inspirálhat a legsikeresebben, ha a bennünket szerető, és általunk szeretett lény szemében olyannak látjuk magunkat, amilyenekké válni szeretnénk. A szeretet, a szerelem szorosan összefügg ezen szükségletünk kölcsönös kielégítésével.

Ahhoz, hogy kielégüljön ez a szükségletünk, először is arra van szükség, hogy legyenek számunkra fontos, jelentőséggel bíró emberek, akik befolyásolnak, hatással vannak ránk. Vagyis a közösségek léte ebből a szempontból is elengedhetetlen.

A tömegtársadalmak, ahogy azt tudjuk, tapasztaljuk, felszámolták a hagyományos közösségeket és nem kedveznek az újabb közösségek kialakulásának, sőt kifejezetten akadályozzák azokat.

Mint már részleteztük: a totális politikai uralom, valamint a totális gazdasági uralom megvalósításához, az engedelmes alattvalóvá, avagy fogyasztóvá tételhez, előbb meg kell fosztani az embereket a számukra fontos emberi kapcsolatokról, magányos tömeggé kell gyúrni őket.

Az emberekben élő elemi vágy a valahová tartozásra, a mások általi elismerésre, olyan erős, hogy még annak pótlékáért is megtesznek bármit. Igazodnak a politikai hatalom, vagy éppen a divat, a média által támasztott elvárásokhoz. Csak nehogy kilógjanak a sorból, csak nehogy kiderüljön, hogy nem tartoznak sehová.

A pozitív identitás hiánya, az önbecsülés nélküliség tovább rombolja emberi kapcsolatainkat. Egy ilyen világban, ahol a szeretetlenség válik természetessé, a magányosság a „divatos” létforma, ahol a frusztráltság, a depresszió az élet „természetes” velejárójaként értelmeződik, ott az lesz a gyanús, már-már deviáns, akinek pozitív az önazonosságtudata, aki elégedett az életével, aki pozitívan viszonyul a világhoz, aki derűs. Az emberi energiákat, erőfeszítéseket nem az önépítésre, a bizalom építésére, az emberi kapcsolatok erősítésére fordítják, hanem gyakran az irigység, mások sikereinek akadályozása köti le ezeket.

Ebben a világban rendkívül felértékelődik az egyházközségek segítő szerepe, hiszen történelmi tradícióik, vallási meggyőződésük, értékelkötelezettségük alapján a hozzájuk tartozók még képesek lehetnek felismerni a környezetükben élő emberek valódi gondjait és képesek lehetnek az anyagi gondoskodáson és testi gondozáson túlmutató segítségre, vagyis az emberi kapcsolatok építésére, az egyének legjobb képességei kibontakoztatásának inspirálására, és az ezek elismerésén alapuló egyéni és közösségi identitás erősítésére.

Idős kor

Történelmi korszakonként és kultúránként változó, hogy hány éves koruktól tekintik „idősnek” az embereket.

Több dolog befolyásolja ezt. Legerőteljesebben a várható élethossz, vagyis, hogy az emberek átlagosan meddig élnek. Minél hosszabb az emberi élet, annál később minősítik „idősnek” az embereket.

Mivel az elmúlt évtizedekben jelentősen megnőtt az emberek születéskor várható élethossza, s ráadásul Európa társadalmi előregedőben vannak, s ezért egyre magasabb az átlagos életkor, ennek következtében pedig kitolódott az idős kor kezdete. Szerencsére manapság az ötvenes éveikben járó emberek egyáltalán nem úgy élnek, nem olyanok, hogy „idősnek” kellene őket tekinteni, sőt a hatvanas éveikben járók jelentős része sem mutatja az öregség jeleit. Az életmód változása, az egészségmegőrzés jó értelmű divattá válása, valamint a javuló egészségügyi ellátás hatására az „idős kor” a legtöbbször a 70-es, 80-as éveikben kezdődik.

Változó az is, hogy miként vélekedik az adott társadalom, és annak tagjai az idős kor sajátosságairól. Nagy különbség, hogy maguk az idősök valamint a környezetükben élők a leépülést, a gyakori betegséget, a mások segítségére szorulást tekintik az idős kor szükségszerű velejárójának, jellemzőjének, vagy éppen a korábban megszerzett tapasztalatok, ismeretek beérését, a bölcsességet, a megfontolásra érdemes vélemények nyilvánításának képességét.

Voltak korok, melyekben a nagy közösség életét meghatározó döntéseket a Vének Tanács hozta. Ők örvendtek a legnagyobb megbecsülésnek, nekik volt a legnagyobb tekintélyük. Vagy a kisebb közösségekben, a kiterjedt családban is a legidősebb férfi, avagy nő irányította a család gazdasági tevékenységét, életét, ők hozták meg a döntéseket az igazán fontos ügyekben.

A magyar társadalomnak az idősökhöz való viszonyulását erőteljesen befolyásolja az, hogy a legutóbbi száz évben radikális gazdasági, társadalmi változások következtek be.

Megváltozott, hogy hány éves kortól tekintik idősnek az embereket, és az is, hogy miként élnek az idősök, valamint, hogy miként viszonyulnak hozzájuk a környezetükben élők.

A száz éve még domináló paraszti kultúrában az idősök jelentős szerepet töltöttek be az akkor még rendszerint együtt élő többgenerációs, kiterjedt nagycsaládban. Szerepüket meghatározta az a tény, hogy ők rendelkeztek a vagyonnal, a földdel, mely az egész család megélhetését biztosította. Mintegy munkahelyi „főnökei” voltak a többi családtagnak. Ez nemcsak tulajdonosi pozíciójukból fakadt, hanem abból a kétségtelen tényből, hogy ők rendelkeztek a legtöbb szakmai tapasztalattal, tudással, mely garantálta a hatékony gazdálkodást. Az általános vallásosság, a valláserkölcsek a mindennapi életet átható jellege mintegy természetessé tették az idősök, a dédszülők, nagyszülők, szülők tiszteletét, szeretetét, és ez erkölcsileg valamint emocionálisan tovább erősítette az idősöknek a családban betöltött pozitív szerepét.

Ezek az általánosan jellemző megállapítások nem zárják ki azoknak az etnológiailag feltárt és bizonyított kulturális jelenségeknek a tényét, melyek bizonyos földrajzi területen élők körében megjelentek, és amelyek arra vonatkoznak, hogy a családjukban immár hasznosan tevékenykedni nem tudó idősök erkölcsi kötelessége volt a meghalás, az öngyilkosságnak egy közösségileg szabályozott és erkölcsi parancsként előírt formája.

A 20. század második felében drámai változások zajlottak le a magyar családokban, melyek az idősök helyzetére is súlyosan kihatnak. E változások szorosan összefüggtek a gazdasági, politikai, ösztársadalmi változásokkal.

A gyors iparosítás, a mezőgazdaság átszervezése tömegessé tette a mezőgazdaságból az iparba, a falvakból a városokba áramlást, azaz felgyorsult a társadalmi mobilizáció és migráció. Ez szükségszerűen együtt járt a hagyományos nagycsalád felbomlásával. A család funkciói közül megszűnt, vagy legalábbis háttérbe szorult a gazdasági funkció, hiszen az esetek többségében megszűntek termelési egységként működni a családok.

Az államosítás, a termelészövetkezettesítés következtében az idősök korábbi tulajdonosi szerepe megszűnt, miként a családi gazdaságban végzett munkafolyamatok irányítására vonatkozó ismeretek, tapasztalatok feleslegessé váltak.

Ráadásul általánossá vált, hogy a családokból a fiatalok elköltöztek. Ekkortól vált jelentős társadalmi és egyéni problémává az idős emberekről való gondoskodás, a segítség. A korábban családi szinten megoldódó idősgondozás hirtelen állami feladattá vált, mely számos vonatkozásban nem tud megfelelni a sokrétű igénynek.

Ez a helyzet teszi sürgetővé a települések, a közösségek, és egyáltalán nem utolsósorban az egyházközösségek segítő szerepvállalását.

A fogyatékkal élők

Egy társadalom fejlettségének alapvető fokmérője, hogy miként viszonyul a fogyatékosokkal élő polgáraihoz, mennyiben veszi figyelembe döntései során azoknak az érdekeit, szempontjait, akik valamilyen hátránnyal kénytelenek élni.

Hazánkban a fogyatékos személyek száma a 2001-es népszámlálási adatok szerint 577 ezer fő, amely a népesség 5,7 százalékát teszi ki. Szakértői becslések és a nemzetközi tapasztalatok ezzel szemben azt mutatják, hogy a lakosság átlagosan 10 százaléka él valamilyen fogyatékossgal - a valós szám tehát hazánkban is inkább az 1 milliót közelítheti.

A fogyatékos személyek demográfiai összetételére jellemző, hogy közöttük jelentősebb számban vannak időskorúak, mivel a fogyatékos személyek nagy része nem születésétől fogva sérült, hanem életkora előrehaladtával – betegség vagy baleset következtében – vált azzá. A fogyatékos személyek között a 60 évnél idősebbek aránya 44,8 százalék. A fogyatékos személyek 17 százaléka születése óta él valamilyen fogyatékossgal.

Emberi jogi szempontból kétségkívül a – hazánk által az elsők között ratifikált – Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-Egyezmény a legnagyobb jelentőségű nemzetközi dokumentum. Az Egyezmény paradigmaváltást jelentett mind a hazai, mind a nemzetközi fogyatékossgügy területén: a korábbi évtizedekre jellemző atyáskodó, paternalista szemléletmód helyett az emberi jogi megközelítést állította középpontba. Ennek lényege, hogy a fogyatékos emberek nem jótékonykodás alanyai, hanem jogok birtokosai, akiket elsősorban nem segélyekkel és kedvezményekkel, hanem az önrendelkezés, az önálló életvitel, valamint a munkához és a szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megteremtésével kell támogatni.

A hazai jogszabályok területén a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (Fot.) tekinthető alapidokumentumnak. Bátran állíthatjuk, hogy megszületésekor kuriózumnak számított: e törvénynek meghatározó szerepe volt abban, hogy az ENSZ 2000-ben Magyarországnak ítélte a Roosevelt Nemzetközi Fogyatékossgügyi Díjat.

A törvény elsődleges célkitűzése a fogyatékos személy jogainak biztosítása, ezáltal esélyegyenlőségének, önálló életvitelének és a társadalmi életben való aktív részvételének előmozdítása.

Sok más rendelkezése mellett a Fot. meghatározza a fenti célok elérése érdekében végrehajtandó intézkedések főbb területeit, akadálymentesítési kötelezettséget ír elő a kormányzati és önkormányzati közszolgáltatások fenntartói számára. Mindezek mellett életre hívta az Országos Fogyatékossgügyi Tanácsot, amely a Kormány közvetlen tanácsadó szerveként a kormányzati és civil párbeszéd egyik legfőbb fórumaként működik 1999 óta.

A Fot. emellett konkrét jogosultságokat is biztosít a fogyatékos emberek számára. Ezek közül – a teljesség igénye nélkül – a rehabilitációhoz, segédeszközökhöz, támogató szolgálat igénybe vételéhez, korai fejlesztéshez, illetve az integrált vagy védett munkaerőpiaci részvételhez való jog emelhető ki.

A szabályozás lényeges eleme még a fogyatékosági támogatás, amely nem alanyi jogon, hanem az olyan, súlyosan fogyatékos személy részére járó pénzbeli juttatás, aki önálló életvitelre egyáltalán nem képes, illetve mások állandó segítségére szorul. A támogatás célja, hogy - a súlyosan fogyatékos személy jövedelmétől függetlenül - anyagi segítséggel járuljon hozzá a súlyosan fogyatékos állapotból eredő társadalmi hátrányok mérsékléséhez.

A fentiekén túl a Fot. egyik legfőbb hozadéka, hogy alapot teremtett a mindenkori fogyatékosügyi szakpolitika tervezése számára. Előírta ugyanis, hogy az Országgyűlés hosszútávú stratégiát – 7 éves időtávra szóló Országos Fogyatékosügyi Programot – köteles alkotni, amelyet a mindenkori kormány 3-4 éves, ún. középtávú intézkedési tervben bont konkrét kormányzati intézkedésekre. Ebben a feladat pontos meghatározásán túl rögzíteni kell az intézkedés kormányzati felelősét, a szükséges forrást és a feladat határidejét. Mindkét dokumentumot időről időre meg kell újítani, ez a rendszer tehát valóban hosszú távon biztosít keretet a hazai szakpolitika számára.

A hatályos, új Országos Fogyatékosügyi Programról szóló 10/2006. (II. 16.) OGY határozat alapelvei: a prevenció, a hátrányos megkülönböztetés tilalma, a fogyatékos személyt megillető (speciális) jogok védelme, valamint az önrendelkezés, az integráció és az egyenlő esélyű hozzáférés elve. A Program által rögzített „Semmit rólunk nélkülünk!” elv pedig alapvető kritériumként határozza meg, hogy a fogyatékos embereket is érintő intézkedések előkészítésében és végrehajtásában – saját jogon vagy az általuk választott képviselők útján – maguk az érintettek is részt vehessenek.

Az OFP négy célterületen fogalmaz meg elérendő célokat:

- társadalmi szemléletformálás,
- a fogyatékos személyek és családjuk életminőségének javítása,
- a társadalom életében való aktív részvétel,
- rehabilitáció.

Az ismertetett magas szintű jogi szabályozás, valamint a kialakult és jól működő intézményi háttér mellett is szükség van további segítségnyújtási formákra. Az egyházak hagyományainak megfelelően továbbra is fontos, hogy helyi szinten, a rászorulóknak valódi szükségleteinek, igényeinek ismeretében foglalkozzanak a segítség szükséges és lehetséges módjaival.

Kutatási dimenziók

A kutatás során témánkat három dimenzióra bontva közelítjük meg.

- I. Első dimenzió: A rászorulóknak igényei
- II. Második dimenzió: Támogatási kapacitások az egyházközségben

III. Harmadik dimenzió: Új támogatások lehetőségei

Indikátorok dimenzióként:

I. A rászorulóknak igényei

- 1, Anyagi támogatások
- 2, Nem anyagi jellegű egyéni támogatások
- 3, Közösségi kapcsolati támogatások

II. Támogatási kapacitások az egyházközségben

- 1, Anyagi támogatások
- 2, Nem anyagi jellegű egyéni támogatások
- 3, Közösségi kapcsolati támogatások

III. Új támogatások lehetőségei

- 1, Anyagi támogatások
- 2, Nem anyagi jellegű egyéni támogatások
- 3, Közösségi kapcsolati támogatások

A kutatás során kérdőíves adatfelvételt alkalmaztunk.

IV. Kérdőív

Kérdőív

1. Tapasztalatai szerint az idős emberekre mennyire jellemzőek az alábbi állítások? Jelölje x-szel a megfelelőt

Állítások	Jellemző	Előfordul	Nem jellemző
1, Tevékenységükkel segítik a családot			
2, A közösségben lehet számítani rájuk			
3, Szeretnének parancsolgatni			
4, Feledékenyek, nehezebben jegyeznek meg új dolgokat			
5, Érzékenyebbek, könnyebben megbántódnak			
6, Szeretnének hasznosak lenni, szeretnének segíteni			
7, Erősebbek, többet kibírnak, mint a fiatalabbak			

8, Bántja őket, hogy mások segítségére szorulnak			
9, Kevesebb emberrel vannak kapcsolatban			
10, Magányosnak érzik magukat			
11, Rosszabb az egészségi állapotuk			
12, Elvárják, hogy mások gondoskodjanak róluk			
13, Nehezen élnek meg a jövedelmükből			
14, Szeretnék érezni, hogy szükség van rájuk			
15, Anyagilag támogatják gyermekeiket, unokáikat			
16, Anyagilag támogatni kell őket			
17, Más, mégpedig:			

2, Tapasztalatai szerint az idős ember mitől érzi rosszul magát? Jelölje x-szel a megfelelőt

Amitől szenvednek	Jellemző	Előfordul	Nem jellemző
1, Sokat van egyedül, nincs kivel beszélgetni			
2, Csak ritkán látogatják a gyerekei, unokái			
3, Nem látogatják a gyerekei, unokái			
4, Nem jut fött ételhez			
5, Nincs, aki rendben tartsa a lakást			
6, Nincs, aki bevásároljon			
7, Félt, hogyha elesik, rosszul lesz, nem veszik észre			
8, Sok mindent megbánt, amit rosszul tett			
9, Bántja, hogy mennyi mindent elmulasztott			
10, Nem elég meleg a lakása			
11, Nem elég komfortos, kényelmes a lakása			
12, Nincs már rá szükség			
13, Szeretne dolgozni, segíteni, de nem tud			
14, Szeretne dolgozni, segíteni, de nem igénylik			
15, Másokkal való összezártságtól			
16, Más, mégpedig:			

3, Településükön milyen ellátásokat vehetnek igénybe az idősek? Családjából igénybe veszik-e? Elégedettek-e vele? Jelölje x-szel a megfelelőt

Ellátások	Igénybe vehető	Igénybe vesszük	Elégedettek vagyunk
1, Idősek napközi otthona, klubja			
2, Kihordják az ebédet			
3, Ingyen ebédet biztosítanak			
4, Házi gondozó bevásárol, takarít, segít			
5, Falugondnok szállítja orvoshoz, hivatalba, stb.			
6, Alkalmanként pénzbeli segély			
7, Alkalmanként ajándékcsomag			
8, Alkalmanként vendéglátás, műsor			
9, Ingyen tüzelő			
10, Jelzőrendszerbe bekapcsolás			
11, Rendszeres látogatás			
12, Alkalmanként látogatás			
13, Közös kirándulások			
14, Bentlakásos idősek otthona			
15, Más, mégpedig:			

4, Laknak-e a településükön az alább felsorolt fogyatékkal élők? a, mozgásukban korlátozottak b, vakok és gyengén látók c, süketek és/vagy némák d, értelmi fogyatékosok e, más fogyatékosággal élők Húzza alá a megfelelőt

5, A fogyatékkal élő embereknek milyen segítségre van szükségük? Biztosított-e ez a településükön? Tudna-e segíteni ebben nekik? Jelölje x-szel a megfelelőt

Segítés	Szükséges	Biztosított	Segítenék
1, Egészségügyi rehabilitáció			
2, Önálló életvitel kialakítása			
3, Akadálymentesítés			
4, Megfelelő anyagi körülmények			
5, Segédeszközök biztosítása			
6, Bekapcsolódás a közösségi életbe			
7, Lehetőség az oktatásra, képzésre			
8, Munkalehetőség			
9, Támogató szakmai szolgáltatás, gondozás, fejlesztés			
10, Családjaik segítése			
11, Intézményben elhelyezés			
12, Lelki gondozás, lelki támogatás			
13, Más, mégpedig:			

6, Ha a településén valamelyik egyházi közösség indítana olyan programot, mely az idősek és a fogyatékkal élők segítésére irányul, részt venne-e benne? Húzza alá a megfelelőt Igen Nem

7/A, Hogyan tudna segíteni az időseknek?

- 1, pénzbeli támogatással
- 2, étellel, ruhával, tüzelővel
- 3, munkámmal segítenék
- 4, közös beszélgetésekkel
- 5, közös tevékenységgel
- 6, szabadidős program szervezésével
- 7, más, mégpedig:

Húzza alá a megfelelőt

7/B, Hogyan tudna még segíteni a fogyatékkal élőknek?

- 1, pénzbeli támogatással
- 2, étellel, ruhával, tüzelővel
- 3, munkámmal segítenék
- 4, közös beszélgetésekkel
- 5, közös tevékenységgel
- 6, szabadidős program szervezésével
- 7, más, mégpedig:

8, Végezetül még néhány adat Önre vonatkozóan Húzza alá a megfelelőt, illetve írja be válaszát

9, Neme: Nő Férfi

10, Születési éve:

11, Gyermekeinek száma:

12, Településének neve:

13, Hányan élnek egy háztartásban:

14, Legmagasabb iskolai végzettsége: Nyolc osztálytól kevesebb, Nyolc osztály, Szakmunkás bizonyítvány, Érettségi, Főiskolai diploma, Egyetemi diploma

15, Tagja-e egyházi közösségnek? Igen Nem Ha igen, akkor melyiknek:

Adatok feldolgozása

A kérdésekre adott válaszok SPSS rendszerben kerültek rögzítésre és feldolgozásra.

Az adatok számítógépes elemzése alapján történt meg azok szöveges elemzése.

V. A kérdőíves kutatás eredményeinek szöveges elemzése

Idősek

Megkérdeztük a kutatásunkba bevontaktól, hogy tapasztalataik szerint az idős embereknek milyen jellemzőik, sajátosságaik vannak.

16 állítást soroltunk fel a kérdőívben, melyekről eldönthették a válaszolók, hogy az állításban foglaltak jellemzőek, nem jellemzőek, vagy „előfordulnak”.

A kutatás céljához igazodóan igyekeztünk megtudni, hogy milyen segítségre szorulnak az idősek, illetve milyen segítség nyújtására képesek. Továbbá teszteltük azt is, hogy az idősekre vonatkozóan általánosan elterjedt sztereotípiák vajon mennyire esnek egybe az általunk megkérdezettek tapasztalataival.

Érdekes és feltétlenül figyelemre érdemes rangsor alakult ki arra vonatkozóan, hogy az általunk megfogalmazott állításokat mennyire tartják jellemzőnek.

A kutatási mintánkban szereplő lakosok az idősekre jellemzőnek legnagyobb arányban azt találták, hogy „Szeretnének hasznosak lenni, szeretnének segíteni”. Ezt a megkérdezettek 80,3 %-a jellemzőnek tartja, 19,7 % tapasztalatai szerint előfordul ez. Egyetlen olyan válasz sem akadt, mely szerint ez „nem jellemző”.

A második legjellemzőbbnek talált állítás az, hogy „Szeretnék érezni, hogy szükség van rájuk”. A megkérdezettek több mint $\frac{3}{4}$ -e, pontosan 77,4 %-a tartja ezt jellemzőnek. 13,8 % azoknak az aránya, akik szerint ez nem jellemző.

Visszaigazolódik hát az az elméleti tétel, mely szerint az emberek két alapvető szükségletének egyike a mások általi elfogadás, elismerés, saját fontosságuknak, hasznosságuknak a tudata.

Ez egyúttal azt is jelzi, hogy a vizsgált településeken jelentős erőforrásként áll rendelkezésre az idős emberek segítőkészsége.

Az is kiderül, hogy a segítőkészség, a hasznosságra, és annak elismerésére vonatkozó vágy a gyakorlatban cselekvéshez is vezet.

Az idősekre jellemző állítások rangsorában harmadik helyre az került, hogy „Tevékenységükkel segítik a családot”. A megkérdezettek 70,5 %-a szerint jellemző ez, 24,5 %-uk szerint előfordul.

De nemcsak a saját családjuknak segítenek tevékenységükkel az idős emberek, hanem a szélesebb közösségben is lehet számítani rájuk.

A megkérdezettek tapasztalataik alapján úgy találják, hogy az idősekre jellemző, hogy „A közösségben lehet számítani rájuk”. A megkérdezetteknek közel $\frac{2}{3}$ -a, 63,7 %-a tartja ezt jellemzőnek, még a harmadik $\frac{1}{3}$ (32,3 %) tapasztalatai szerint előfordul ez.

A megkérdezettek több mint fele azt is jellemzőnek tartja, hogy az idős emberek anyagilag támogatják gyermekeiket, unokáikat. Arányuk 57,8 %. Nem tartja jellemzőnek 35,3 %.

Érdekes erre azért is felfigyelnünk, mert az általánosan elterjedt sztereotípiá szerinti az idősek szorulnak anyagi támogatásra családjuk részéről, addig a helyiek tapasztalatai szerint az idősek azok, akik a tevékenységükkel való segítség mellett még anyagilag is támogatják családtagjaikat.

A rangsor következő helyén két olyan állítás áll, melyeket a megkérdezetteknek a fele tart jellemzőnek.

Az egyik állítás szerint az időseknek „rosszabb az egészségi állapotuk”. 50 % szerint ez jellemző, 42,2 % szerint előfordul, 7,8 % szerint nem jellemző. Örömteli látni, hogy a tapasztalatok szerint az életkor növekedésével nem jár feltétlenül együtt az egészség megromlása.

A megkérdezettek fele találja jellemzőnek az idős emberekre azt is, hogy „Nehezen élnek meg a jövedelmükből”. 27,4 % szerint előfordul ilyen. 22,6 % szerint nem jellemző ez.

A kérdőívben megfogalmazott állítások közül 7 volt az, melyet a megkérdezetteknek legalább a fele jellemzőnek tart az idősekre.

A következőkben elemzésre kerülő válaszok megoszlása olyan, hogy jellemzőnek csak a megkérdezettek kevesebb, mint fele találja.

Csaknem a megkérdezettek fele – 46 %-a – tartja jellemzőnek, hogy „Bántja őket, hogy mások segítségére szorulnak”. A válaszok 31,4 %-a szerint ez előfordul. 19,7 % találja úgy, hogy nem jellemző.

Kutatásunk eredményei alapján a vizsgált településekre vonatkozóan kirajzolódik egy olyan markáns kép az idősekről, mely szerint jellemző rájuk, hogy segíteni akarnak, továbbá ezt megteszik mind családjaik, mind közösségeik vonatkozásában. Láttuk azt is, hogy családjukat tevékenységgel és anyagiakkal egyaránt támogatják. Továbbá annak ellenére, hogy sokan nehezen élnek az idősök közül, mégis nehezen fogadnak el másoktól segítséget. Bántja őket, hogy mások segítségére szorulnak”.

A megkérdezettek 1/3-ánál többen, 37,2 % vélekedett úgy, hogy az idősök „Érzékenyebbek, könnyebben megbántódnak.” A megkérdezettek több mint fele: 55,8 %-a szerint előfordul, és csak 4,1 % szerint nem jellemző ez.

A megkérdezettek közül minden negyediknél többen vannak – 27,4 % - azok, akik szerint az idősök „Erősebbek, többet bírják, mint a fiatalok”. Sokkal többen szerint előfordul az ilyen, arányuk 43,2 %. 26,5 % szerint ez nem jellemző.

21,6 % azoknak az aránya, akik szerint jellemző az idős emberekre, hogy „Kevés emberrel vannak kapcsolatban”. 47 % szerint előfordul. 28,5 % nem tartja ezt jellemzőnek.

Ezzel szorosan összefügg a következő állítás, mely szerint „Magányosnak érzik magukat”. 20,6 % szerint ez jellemző, 63,7 % szerint előfordul. 12,8 % azoknak az aránya, akik szerint nem jellemző a magányosság érzése az idősök körében.

A megkérdezettek ötöde 20,5 % - a szerint jellemző, hogy „Feledékenyek, nehezen jegyeznek meg dolgokat”. 67,6 % szerint előfordul ez. 11,9 % szerint ez nem jellemző.

Korábban láttuk, hogy a megkérdezettek fele szerint az idősök nehezen élnek meg jövedelmükből, ám ennek ellenére 57,8 % úgy tapasztalja, hogy az idősekre jellemző, hogy anyagilag ők támogatják gyermekeiket, unokáikat.

Azt az állítást, hogy „anyagilag támogatni kell őket”, mindössze a megkérdezettek 16,7 % tartja jellemzőnek, 44,1 % szerint előfordul, 35,3 % szerint nem jellemző.

Szerepelt kérdőívünkben két olyan állítás, melyeket 10 %-nál kevesebben találnak jellemzőnek az idősekre.

Azt, hogy „Szeretnek parancsolgatni”, az általunk megkérdezettek 8,8 %-a tartja jellemzőnek. Ám a megkérdezettek 2/3-a, 66,6 %-a szerint előfordul ez. Minden ötödik válasz (19,6 %) szerint nem jellemző.

Az idősekre legkevésbé jellemzőnek azt az állítást minősítették a kutatási mintánkba bekerültek, mely szerint „Elvárják, hogy mások gondoskodjanak róluk”. Ezt csupán 5,9 % tartja jellemzőnek. 47,1 % azoknak az aránya, akik szerint ez előfordul. A megkérdezetteknek csaknem fele, 43,1 %-a tartja úgy, hogy nem jellemző ez az idős emberekre.

Az idősekről kirajzolódó kép szerint ők inkább másokat segítő, másoknak segíteni akaró, megbecsülésre vágyó emberek, akik annak örülnek, ha nem szorulnak mások segítségére, támogatására.

Ezek után különösen izgalmas választ kapnunk arra a kérdésre, hogy akkor mi az, amitől rosszul érzik magukat az idősek, ha egyáltalán rosszul érzik magukat.

Ezt a kérdést is zártkérdésként fogalmaztuk meg kérdőívünkben, vagyis felsoroltuk azokat a válaszlehetőségeket, melyek közül választhattak a megkérdezettek.

Az előző kérdésekre adott válaszokkal teljes összhangban azt láthatjuk, hogy a legtöbben azt tartják a jellemző oknak, hogy „Sokat vannak egyedül”. 46,1 % azoknak az aránya, akik szerint ez jellemző, és 38,2 % szerint előfordul ez. 10,8 % találja úgy, hogy ez nem jellemző.

Szorosan összefügg ezzel a második leggyakoribb válasz, mely szerint azért érzik rosszul magukat az idősek, mert „Nem látogatják a gyermekei, unokái”. Ezt 27,5 % tarja jellemzőnek, 38,3 % szerint előfordul, és 32,3 % szerint nem jellemző.

A gyakorisági sorrendben 3. helyezett 26,5 %-os aránnyal az a két állítás lett, melyek szerint a rossz közérzet oka, hogy „Csak ritkán látogatják gyermekei, unokái”, illetve, hogy „Szeretne dolgozni, segíteni, de nem tud”.

A ritka látogatás előfordul a megkérdezettek 46,1 %-a szerint. Nem jellemző 25,4 % szerint.

Az, hogy szeretnének dolgozni, segíteni, de nem tudnak: 57,8 % szerint előfordul, 11,9 % szerint nem jellemző.

A további állításokban megfogalmazottakat a megkérdezettek $\frac{1}{4}$ -énél kevesebben találták jellemző oknak. Pedig felsoroltunk olyan állításokat, melyek a sztereotípiák szintjén nagyon is jellemzőek az idős emberekre, melyek állítólag okai annak, hogy ők rosszul érzik magukat.

Ilyen állítás például az, mely szerint sok idős ember „Nem jut föltt ételhez”. Szerencsére a vizsgálatunkba bevont településeken ezt mindössze a megkérdezettek 2,9 %-a találja jellemzőnek. Az egyharmadot sem éri el azoknak az aránya, akik szerint előfordul ilyen (31,4 %). Közel $\frac{2}{3}$ szerint ez nem jellemző (63,8 %).

Feltehetően nagyon ritka az is a vizsgált településeken, hogy az időseknek „Nem elég komfortos, kényelmes a lakása”. A megkérdezettek 55,9 %-a szerint ez nem jellemző. 35,3 % szerint előfordul. Jellemzőnek mindössze 5,9 % találja.

A kérdésekre adott válaszok alapján a fűtés sem okoz általános problémát az idősek körében. A megkérdezettek 6,8 %-a az idősekre jellemzőnek azt az állítást, mely szerint „Nem elég meleg a lakása”. 33,4 % szerint előfordul. 56,9 % szerint nem jellemző.

A korábbiakban láttuk, hogy sok idős ember számára az okoz gondot, hogy sokat van egyedül, magányosnak érzi magát.

Ám olyanok is akadnak, legalábbis a megkérdezettek tapasztalatai szerint, akik éppen a "Másokkal összezárságtól" érzik rosszul magukat. Nyilván ez előfordulhat az intézményekben élőknel, de akár a családtagokkal, vagy azok egy bizonyos részével való folyamatos együttlét, összezárság is kellemetlenné válhat. 8,9 % azoknak az aránya, akik szerint ez jellemző probléma. 34,3 % szerint előfordul. 50,9 % szerint ez nem jellemző.

Érdeemes felfigyelnünk ennek kapcsán is arra, hogy mennyire fontos feltétele a hatékony segítségnek az, hogy pontosan ismerjük a segíteni szándékozottak társadalmi, szociális helyzetét, az ő konkrét szükségleteiket, igényeiket. Amíg a magányosok társaságra vágnak, addig a másokkal való összezárságtól szenvedőknek a társas programok szervezése, és az azokra történő invitálás nem kellemes, hanem kifejezetten kellemetlen beavatkozás az életükbe.

Az előzőekben már szerepelt egy olyan válaszlehetőség, mely az idős emberek által végzett munkára, az általuk nyújtott segítségre vonatkozott. Konkrétan azt kérdeztük meg, hogy rosszul érezheti-e az idős ember amiatt, hogy „Szeretne dolgozni, segíteni, de nem tud”. Ezt a megkérdezettek negyede (26,5 %-a) találta jellemzőnek.

Megkérdeztük azt is, hogy mennyire jellemző, hogy az idős emberek munkálkodásának, az általuk történő segítségnek nem az az akadálya, hogy ők nem tudnak, nem képesek már rá, hanem az a helyzet, hogy nem igénylik a munkájukat, azt, hogy segítsenek. 8,8 % szerint ez jellemző. A megkérdezettek több mint fele: 55,8 %-a szerint előfordul ilyen. 32,5 % azoknak az aránya, akik szerint ez nem jellemző.

9,8 % azoknak az aránya, akik szerint jellemző az, hogy azért érzik rosszul magukat az idős emberek, mert úgy érzik „Nincs már rá szükség”. 42,2 % szerint előfordul. 40,2 % szerint ez nem jellemző.

Jellemző félelme az idős embereknek: „Fél, hogyha elesik, rosszul lesz, nem veszik észre”. Minden ötödik megkérdezett szerint jellemző ez az idős emberekre, arányuk 20,5 %. A válaszok 55 % szerint előfordul. Negyedük (24,5 %) szerint ez nem jellemző.

Feltételezésünk szerint az idős emberek mérleget készítenek életükről. Ennek kapcsán tudatosul bennük, hogy mit tettek rosszul, illetve mit mulasztottak el.

Kérdőívünk két válaszlehetőséget tartalmazott erre vonatkozóan. Az egyik szerint rosszul érzik magukat az idős emberek, mert „Sok mindent megbánt, amit rosszul tett”. Ez 18,6 % szerint jellemző. 73,6 % szerint előfordul. Csupán 4,9 % szerint nem jellemző.

A másik vonatkozó válasz így szól: „Bántja, hogy mennyi mindent elmulasztott”. A vizsgált településeken élő és mintánkba bekerült személyek 22 %-a szerint ez jellemző. 42 % szerint előfordul. 34 % szerint viszont nem jellemző.

Kérdéseket tettünk fel arra vonatkozóan is, hogy vajon „A fogyatékkal élőknek milyen segítségre van szükségük?” Ehhez kapcsolódóan tudakoltuk azt is, hogy biztosított-e településükön a szóbanforgó segítő mód. Továbbá azt is megkérdeztük, hogy személyesen segítene-e a szükségesnek talált segítség megadásában.

A felsorolt segítő módok és az azokra adott válaszok az alábbiak szerint alakultak:

1, Egészségügyi rehabilitáció:

Szükséges a megkérdezettek 62,8 %-a szerint. Biztosítottnak találja 46 %. Segítene ebben 10,8 %.

2, Önálló életvitel kialakítása:

Szükséges 72,5 % szerint. Biztosítottak tudja: 55,9 %. Segítene. 14,7 %.

3, Akadálymentesítés:

Szükséges a válaszok 58 %-a szerint. Biztosított: 65,7 % szerint. Segítene:4,7 %

4, Megfelelő anyagi körülmények:

Szükségesnek tartja: 91,2 %. Biztosított: 36,3 % szerint. Segítene: 7,8 %.

5, Segédeszközök biztosítása:

Szükséges: 95,1 % álláspontja szerint. Biztosított: 75,5 %. Segítene: 3,9 %.

6, Bekapcsolódás a közösségi életbe:

Szükséges 80,4 % véleménye szerint. Biztosított ez 36,3 % szerint. Segítene ebben 28,4 %.

7, Lehetőség az oktatásra, képzésre:

87,3 % szerint szükséges. 26,5 % szerint biztosított. Segítene 25,5 %.

8, Munkalehetőség:

Szükséges 61,8 % szerint. Biztosítottak tudja 7,8 %. Segítene ebben 4,7 %.

9, Támogató szakmai szolgáltatás, gondozás, fejlesztés:

Szükséges 54,9 % szerint. Biztosított: 65,6 % tapasztalatai szerint. Segítene ebben 46,1 %.

10, Családjaik segítése:

Szükségesnek véli 52 %. Biztosítottak tudja 16,6 %. Segítene benne 52,9 %.

11, Intézményben elhelyezés:

Szükséges 35,3 % szerint. Biztosított 90,2 % szerint. Segítene: 14,7 %.

12, Lelki gondozás, lelki támogatás:

Szükségesnek találja 32,4 %. Biztosított ez 77,5 % szerint. Segítene ebben 42,2 %.

Láthatjuk ezekből az adatokból, hogy a fogyatékkal élők segítéséhez a legtöbben azt tartják szükségesnek, hogy a segédeszközök biztosítottak legyenek. A megkérdezettek 95,1 %-a ezt a választ adta.

Hasonlóan magas arányban tartják szükségesnek a megfelelő anyagi körülményeket. Arányuk 91,2 %.

A harmadik legszükségesebb feltételnek tartják a kutatásunkba bevont személyek a lehetőséget az oktatásra, képzésre. 87,3 % véli így.

A megkérdezettek 80,4 %-a szerint szükséges a fogyatékkal élő segítéséhez a közösségi életbe történő bekapcsolódást.

Elgondolkodtató, hogy a felsorolt segítési módok közül a legkevésében találták szükségesnek a lelki gondozást, a lelki támogatást. Arányuk 32,4 %.

Egészen más a sorrend arra vonatkozóan, hogy mi az, amiben segíteni tudnának. Egyetlen olyan szükséges segítési mód akadt, melyre a megkérdezettek több, mint fele úgy válaszolt, hogy ő is tudna segíteni abban.

A fogyatékkal élők családjainak segítésében tudna segíteni a megkérdezettek 52,9 %-a.

A vizsgált településeken élők segítségnyújtási képességéről és készségéről pontosabb képet kapunk kérdőívünk azon kérdéssorából, mellyel mind az idősek, mind a fogyatékkal élők vonatkozásában azt tudakoltuk, hogy a megkérdezett hogyan tudna segíteni.

Ugyanazokat a válaszlehetőségeket tüntettük föl mindkét csoportra vonatkozóan. A válaszok megoszlása azonban jelentősen eltér a két, feltehetően segítségre szoruló csoport vonatkozásában.

Az idősek esetében a legtöbben közös tevékenységgel segítenének. Arányuk 72,5 %.

Hasonlóan magas azoknak az aránya, akik közös beszélgetéssel segítenének. Ezen válaszok aránya: 70,6 %.

A megkérdezettek több mint kétharmada, pontosan 67,6 %-a segítené élelemmel, tüzelővel az időseket.

Munkájával segítene 65,6 %

Szabadidős programok szervezését is a megkérdezettek nagyobb része, 57,8 %-a segítene.

A legkevesebben pénzübeli támogatás nyújtására vállalkoznának, arányuk mindössze 8,8 %.

A fogyatékkal élöket a kutatásunk során megkérdezettek közel kétharmada, 65,6 %-a, közös beszélgetéssel tudná segíteni.

Élelemmel, tüzelővel segítene 63,7 %.

Szabadidős programot szervezne 61,8 %.

Közös tevékenységet vállalna 44,1 %.

Munkával segítenék a fogyatékkal élöket 27,4 %-os arányban.

Legkevesebben itt is azok vannak, akik pénzübeli támogatást adnának, arányuk 11,7 %, valamivel magasabb, mint az időseknek ilyen segítséget nyújtani tudó 8,8 %.

A kérdésekre adott válaszokból egyértelműen kiderül, hogy a vizsgált településeken magas arányú a lakosság segítőkészsége. Változatos módokon vállalnának, és bizonyára a gyakorlatban jelenleg is vállalnak segítséget.

Egy társadalom hatékony működésének nélkülözhetetlen feltétele a társadalmi kohézió, az integráció, vagyis a társadalom különböző csoportjainak, tagjainak az összetartozása.

A kutatásunk által érintett települések helyi társadalmainak integráltságáról, a kohézióról is értékes információkat szereztünk.

A célcsoportjaink olyan társadalmi, szociális helyzetű emberekből állnak, akik a társadalmi integráció, a települési kohézió szempontjából könnyen kerülhetnek peremhelyzetbe, vagy legalábbis fenyegeti őket ez a veszély.

Eredményeink alapján örömmel állapíthatjuk meg, hogy a vizsgált településeken az összetartozás, a társadalmi kohézió erős. A rászorulókat iránt szolidárisak, ismerik helyzetüket és készek segítségükre.

A lehetséges jövő

Ahogy arról már korábban szó esett: a társadalomkutatásnak, így kiváltképpen a szociológiai kutatásnak nemcsak az a célja, hogy feltárja és megmutassa a jelen tényeit. A társadalmi önismeret

növelése mellett fontos feladat és lehetőség, hogy a szociológiai kutatás tükrö megmutatja a jelenben rejlő lehetséges jövőket is.

Ennek azért van nagy jelentősége, mert a mindennapi élet során többnyire úgy cselekszünk, mintha csak azt tehetnénk, amit teszünk. A begyakorolt rutin, a habitusunkká vált múltbeli sikeres megoldások rögzülnek bennünk és szinte automatikusan határozzák meg cselekvéseinket.

Luhmann cselekvéseméletének kategóriáit használva: cselekvéseink többsége magától értetődő cselekvés. Amit teszünk, azt úgy tesszük, mintha az természetes, magától értetődő lenne, mintha az lenne az egyedül „normális” cselekvés.

Szerencsés esetben cselekvéseinknek egyre kisebb része alapul kényszeren. A kényszeren alapuló cselekvés esetén külső erők valós vagy vélt hatására cselekszünk. Olykor nincs, nem szükséges külső kényszerítő erő, a belénk épített, bennünk rögzült félelem hatására is cselekedhetünk abban a tudatban, hogy külső erők határozzák meg cselekvésünket.

Luhmann elmélete szerint a harmadik lehetséges cselekvési típus a bizalmon alapuló cselekvés. Minél demokratikusabb egy társadalom, minél magasabb az emberek között a bizalom szintje, annál gyakoribb, annál nagyobb arányú a bizalmon alapuló cselekvés. Bizalmon alapuló cselekvésnek azt a cselekvést nevezzük, amikor a cselekvőben tudatosul, hogy különböző lehetőségek közül választhat, és a lehetséges alternatívák közül azt választja és valósítja meg, ami számára a legkedvezőbbnek tűnik, aminek helyességében bízik.

Amikor azt állítjuk, hogy a bizalmon alapuló cselekvés mindennapi magvalósulásának aránya szorosan összefügg a demokrácia szintjével, akkor nagyon fontos tudnunk, hogy a „demokrácia” kifejezés nemcsak egy politikai berendezkedés megnevezésére szolgál.

A demokrácia ettől jóval szélesebb jelentéstartományt ölel fel. Beletartozik a társadalmi demokrácia, a mindennapi élet demokratizmusa, az emberi érintkezési viszonyok egy meghatározott módja.

A bizalmon alapuló cselekvéseket széles körben elterjedté tevő demokrácia alapfeltétele, kerete a politikai demokrácia megvalósulása.

Sajnálatos módon a 20. században a világ számos területén, így Magyarországon és a környező országokban is olyan politikai berendezkedések valósultak meg, melyek távol álltak a demokráciától. Ezeket a rendszereket azért nevezzük totalitárius rendszereknek, mert a hagyományos diktatúrákat messze felülmúló, totális uralmat gyakoroltak a bennük élőkkel szemben. A totalitárius rendszerek két fő megjelenési formája a 20. században a nemzeti szocializmus és az államszocializmus volt. Magyarországon mindkét rendszer megvalósult, az egyik rövidebb, a másik hosszabb ideig. Ezek a rendszerek a kényszeren alapuló cselekvést tették általánossá. Az emberek felett gyakorolt totális uralom éppen abban jelentkezett, hogy nemcsak a politikai magatartást, hanem az élet minden területét, így a magánéletet is meghatározták, uralták.

A politikai hatalom birtoklói által gyakorolt külső kényszerek határozták meg az emberek munkahely választását, lakóhelyét, a környezetükben élőkhez, sőt, a családtagjaikhoz fűződő kapcsolatait is.

Gondoljunk a mezőgazdaság „szocialista átszervezésének” nevezett, politikailag vezérelt kényszer kolhozosításra, az ezzel párhuzamosan zajló, a voluntarista állampárti vezetés által megvalósított iparosításra, mely azon jelszó jegyében zajlott, hogy „Váljon Magyarország a vas és acél országává”, meg a „virágzó gyapotföldek hazájává”. Az iparosítással párhuzamosan zajlott a falusi lakosság városokba terelése, a vidéki életformának a lakótelepi léttel való felváltatása. Mindez nemcsak a falvakban élők évszázados tradíciókkal rendelkező közösségeit zúzta szét, nemcsak a szomszédsági, vallási, kulturális, szabadidős közösségeiből szakította ki az ipari munkássá és betondzsungelek lakóivá kényszerített embereket, hanem családi viszonyaikat is radikálisan megváltoztatta. Tömegek váltak ingázókká, munkásszállókon ügyelgő, senkihez nem tartozó, jó esetben hetente, kéthetente családjukhoz látogató proletárokká. Mások házastársukkal és gyermekeikkel költöztek a városba, általánossá téve a nukleáris kiscsaládot, szemben az addig Magyarországon uralkodó többgenerációs nagycsaláddal. A nukleáris család a szülőkből és kiskorú gyermekeiből áll. Így váltak a gyermekek nagyszülők hiányában „kulcsos gyerekekké”, s a faluban maradt idős generáció az idő múlásával egyre elárvultabban tengette életét. Elöregedő falvak, zsúfolt nagyvárosi lakótelepek. Az elidegenedés, a magány, az otthontalanság szindrómái, bármerre nézünk.

Ha a társadalom többsége nem érzi jól magát, ha az ő életformájuk nem maguk által választott, hanem rájuk kényszerített élet, akkor aligha várható tőlük együttérzés, segítőkészség a tőlük eltérően, vagy éppen nehezebben élők iránt. Többség és kisebbség viszonyát beárnyékolja a saját sorssal való elégedetlenség, az örökös gyanú, hogy a tőlünk eltérő csoporthoz tartozók az okai saját rossz helyzetünknek. Ilyen helyzetben a többséghez tartozók könnyen úgy vélik, hogy a kisebbséghez tartozók rajtuk élőködnek. A kisebbséghez tartozók könnyen úgy vélik, hogy a többséghez tartozók diszkriminálják őket.

Magányosság, félelem, bizalmatlanság. Ezek váltak a totalitárius rendszerekben az emberek életét jellemző fő sajátosságokká.

A magányos ember mindig mindenben a legrosszabbra számít. Úgy érzi, hogy bármikor, bárki által helyettesíthető, pótolható. Senkinek nem igazán fontos, senkinek nincs igazán éppen rá szüksége. Semmiben és senkiben nem bízik, még önmagában sem. Úgy véli: nincs saját helye a világban.

A saját egyéni jövőjéhez és közössége jövőjéhez is pesszimistán viszonyul. A világhoz, a többi emberhez való viszonyulásának a jellemzőjévé a kínálkozó jó lehetőségek elhárítása válik, arra hivatkozva, hogy „minek? úgyse sikerül”.

Éppen ezek a sajátosságok, amik a totalitárius rendszerének lényegét képezik.

Ennek nyomait őrzi máig a magyar társadalom, és a hozzánk hasonlóan mindkét totalitárius rendszer uralmát elszenvedő környező országok.

Ebben a helyzetben kutatásunknak különösen fontos feladata, hogy eredményeivel ne csak a jelenlegi helyzetet mutassa meg, hanem azt is, hogy milyen lehetséges jövők állnak nyitva a vizsgált települések helyi társadalmi előtt, melyek közül ma már, és ma még a kedvező alternatívát is választhatják, és meg is valósíthatják.

Szembesíthet a szociológia, így a mi kutatásunk is, azzal, hogy életünket nem határozzák meg teljes mértékben a külső kényszerek. Mindig van más lehetőség is, mint amit úgy teszünk, mintha csak azt tehetnénk, mintha az lenne az egyedül „természetes”, „magától értetődő”, „normális” hogy azt tesszük, amit éppen teszünk. Cselekvéseink nemcsak magától értetődő cselekvések vagy kényszeren alapulóak lehetnek, hanem tudatosulhatnak valós választási lehetőségeink, melyek közül a bizalom alapján választhatunk.

A szociológiai kutatás által biztosított társadalmi önismeret arra figyelmeztet, hogy a mi felelősségünk megismerni választási lehetőségeinket, továbbá arra biztat, hogy ezek ismeretében közösen válasszuk ki a legjobbnak tűnő jövőt, az ahhoz vezető utat, és induljunk el azon, valósítsuk meg azt a lehetőséget, amelyben a legjobban bízunk.

A totalitárius rendszerek utóhatásának markából kiszakadó, a demokráciát mindennapi létében megélt ember elhiszi, tudja, bízik benne, hogy megvalósíthatjuk a lehető legjobb életünket. Aki ebben bíz, az igényli, hogy időben megismerje a jelenben rejlő reális lehetőségeket, hiszen ennek a tudásnak a birtokában készülhet fel a felelős döntésre.

A jelenben rejlő negatív és pozitív jövők

Kutatásunk eredményei alapján kirajzolódik, hogy az idősökhöz, és a fogyatékkal élőkhez való viszonyulásunk vonatkozásában legalább kétféle jövő lebeg jelenünk horizontján.

Az egyik lehetséges jövő a negatív tendenciák folytatódása, illetve erősödése.

Negatív jövőkép

Ha a társadalom atomizálódása, az elmagányosodás marad a jellemző, akkor ez az idősök vonatkozásában azzal a következménnyel jár, hogy a teljes izoláltság, vagy az intézményes állami gondoskodás közül választhatnak. Ha a családi kötelek tovább lazulnak, ha a házasságkötések, sőt a tartós párkapcsolatok aránya csökken, ha egyre kevesebb gyermek születik, ha egyre többen választják önként vagy kényszerűségből a szingliséget, akkor az idősök helyzete nemcsak anyagilag válik egyre bizonytalanabbá, hanem kapcsolataik hiánya mentális és fizikai egészségüket romboló mértékűvé válik.

A fogyatékkal élő emberek helyzetét is tovább nehezítené a magányosság fennmaradása, terjedése. A magányos tömeg tagjai között nincsenek érdemi emberi kapcsolatok. Nem figyelnek egymásra, észre sem veszik, ha a másik segítségre szorul. Vagy ha észreveszik, akkor is elhárítják, mondván nem az ő dolguk. Az az ember, aki nem hisz saját fontosságában, az igyekszik kibújni a felelősség alól. A magányos emberek világa érzelemmentes, rideg világ. A teljesen egészségesek, a teljesen

épek számára is nagy lelki teher elviselni a közönyt, a másokkal nem törődést. Ha valaki fogyatékkal él, az különösen érzékeny, neki még nagyobb szüksége van az odafigyelésre, a támogatásra. Számára nemcsak lelkileg nyomasztó egy ilyen környezet, hanem esetenként a mindennapi életben való boldogulását is súlyosan veszélyezteti. A lélektelen közegben könnyen előtérbe kerülhet az a megoldás - a fogyatékkal élőkre vonatkozóan éppen úgy, ahogy az idősekre vonatkozóan -, hogy az állami intézményekben való elhelyezés legyen a róluk történő gondoskodás általános módja.

További gond, hogy az elmagányosodó, érzelmileg kiüresedő társadalmakban sem a fiataloknak, sem az időseknek, sem az épeknek, sem a fogyatékkal élőknek nincs kivel megosztaniuk valódi gondjaikat. Nincs összetartozás, nincs egymásra gyakorolt hatás, befolyás. A közösségek megszűnésének, a horizontális jellegű emberi kapcsolatok gyengévé válásának következtében nincs kivel megbeszélni az igazán fontos dolgokat. Bizalmatlanok, attól tartanak, hogy a többiek visszaélnének azzal, ha megosztanák velük gondjaikat, feltárnák fájdalmaikat. Ezért a valódi bajok kimondása, a mélyrétegek feltárása helyett marad a felszín.

Könnyebbnek tűnik, kifejezetten divatos a betegségek fizikai tüneteiről, a szedett gyógyszerekről, az alkalmazott gyógy módokról társalogni, mint a betegségek lelki okairól, meg arról, hogy lelkünk fájdalmait emberi kapcsolatainknak milyen sérülései, vagy éppen hiányai okozzák.

Az általánossá vált panasz kultúra egyik kiváltója bizonyos az, hogy a magányos embereknek nincs olyan viszonyítási csoportjuk, mely segítené őket helyzetük, állapotuk reális értékelésében.

Ha mindenki panaszkodik, akkor a nehezebb helyzetben lévők, így az idősek, vagy a fogyatékkal élők joggal vélik úgy, hogy nekik aztán igazán annyira rossz a helyzetük, hogy minden okuk megvan a panaszra, illetve ami ettől sokkal rosszabb: a tényleges elkeseredésre, az önsajnálatra.

Saját helyzetünk reális értékeléséhez nélkülözhetetlen, hogy megfelelő viszonyítási csoporttal rendelkezünk.

A viszonyítási csoportoknak két típusát különböztetjük meg, és mindkettő fontos szerepet játszik a pozitív identitás kialakításában. Hiányuk értelemszerűen identitás zavarokhoz vezethet.

Összehasonlítási viszonyítási csoport az a csoport, melynek helyzetével összehasonlítjuk, azzal mérjük saját helyzetünket. Jó esetben általunk ismert személyekből álló csoportot választunk összehasonlítási csoportul. Ilyenkor konkrét ismereteink vannak a csoport tagjairól, életükről, magatartásukról és annak következményeiről.

Mai világunkban tipikussá vált, hogy az emberek a tőlük jobb helyzetben lévő emberek csoportjaihoz hasonlítják magukat. Így az összehasonlítás eredménye önmagukra nézve mindig negatív. Rontja a helyzetet, hogy gyakran nem objektív tényeken alapul a helyzetértékelés, hanem szubjektív megítélésen. Közismert „a szomszéd fűje mindig zöldebb” effektus, vagy az a „tapasztalati tény”, hogy autóbuszra várva mindig az ellenkező irányba megy előbb a busz, s így „mindig” az arra várók járnak jobban. Közismert szokás az is, hogy bizonyos családokat, közösségeket kikiáltunk „Bezzegék” – nek, akiknek - velünk ellentétben - mindig, minden sikerül.

Ennél is nagyobb gond az, hogy a közvetlen személyes kapcsolatok elsorvadásának világában az emberek egyre nagyobb része a virtuális világból választ viszonyítási csoportot, vagyis olyan embereket, akikhez méri magát, akikkel összehasonlíja saját helyzetét. A média által sugallt kép a celebek életéről, avagy a szappanoperák szereplőinek valóságos személyként történő feltüntetése, napi gyakoriságú bemutatása és ezáltal mintegy beköltöztetése saját otthonunkba, sokaknál – főként a valós kapcsolatokban szűkölködőknél – azzal a következménnyel járhat, hogy őket tekintik mércének, hozzájuk mérik saját életüket és hozzájuk képest értékelik – többnyire mélyen alul – a saját helyzetüket. A súlyos személyiségi zavarok, a téves önértékelések, a negatív identitástudat, és az örökös önsajnálát, és panaszkodás háttérében ilyen szociálpszichológiai folyamatok rejlenek.

A normatív viszonyítási csoport az a csoport, melynek értékeit, normáit önmagunkra nézve elfogadjuk. Az emberi életet normák, értékek vezérlik. Ennek szükségessége abból fakad, hogy a történelem során az emberiség által elért fejlődés eredményei nem az egyes emberek szervezetében, nem biológiailag rögzültek, és így nem genetikailag örökítődnek át. Ahhoz, hogy ne kelljen minden egyes generációnak előről kezdenie a fejlődést, fontos, hogy az újonnan születettek megismerjék, átvegyék a már elért és a külső világban objektiválódott fejlődési eredményeket. Ilyen objektiválódott és elsajátításra váró produktumok a munka által alkotott tárgyak, az emberi nyelvek, valamint azok a szabályok, értékek és normák, melyek az emberi viselkedésre vonatkoznak.

Például az emberi fejlődés során elért tudást, technikai fejlettséget rögzítik az autók, melyek az emberi munka által alkotódtak. Az autó rendeltetésszerű használatához szükség van legalább egy emberi nyelv ismeretére, hogy rögzíteni lehessen, majd el lehessen olvasni, meg lehessen hallgatni az autó műszaki leírását, használati utasítását. Továbbá nélkülözhetetlen az autóval történő közlekedésre vonatkozó szabályoknak, azaz a KRESZ előírásainak, normáinak az ismerete, betartása is.

A világ értelmezésére és az emberi viselkedésre vonatkozó szabályokat, sémákat, mintákat a kultúra rögzíti, adja tovább. Parsons rendszerelméletében a négy alapvető társadalmi alrendszer egyike a kultúra, melynek funkciója az élet már kialakult rendjének, mintázatának a fenntartása. A kultúra középpontjában meghatározó médiumokként az értékek és normák állnak.

A tradicionális társadalmakban, amíg a különböző kultúrák között nem volt érintkezés, sőt tudni sem tudtak egymásról, az egyének szinte automatikusan sajátították el közösségük kultúráját, s abból a világetelmezési sémákat és életrecepteket, életmintákat.

A modern kor mindezt megváltoztatta. Mára mindennapossá vált a különböző kultúrák, értékrendek találkozása, egymás mellett, sőt együtt élése. Mindennapi élménnyé vált az egyének számára, hogy nemcsak úgy lehet élni, ahogy ő él, ahogy az ő kultúrája értékei szerint helyes élni, sőt annak szabályai szerint egyenesen kötelező. A szomszédunkban élő, munkatársként velünk dolgozó, a boltban előttünk vásárló, vagy épp a családukbába bekerült emberek egy része teljesen más életvilágban él, mint mi. Másként értelmezi a világ rendjét. Cselekedeteit a saját fejében élő rendképhez igazítja. A saját kultúrájában, a számára meghatározó közösségből merített értékek, normák szerint él.

Bonyolítja a helyzetet, hogy amíg a tradicionális társadalmakban élő emberek jellemzően abban a közösségben éltek le egész életüket, amelyikbe bele születtek, addig a modern társadalmakban életük során jellemzően többször is változtatják közösségeiket.

További eltérés, hogy a premodern társadalmakban az egyén egyetlen közösséghez tartozott, mely egyszerre jelentette számára a kiterjedt családot, a munkahelyi közösséget, a szomszédságot, a vallási közösséget, valamint a politikai, a kulturális és a szabadidős csoportot.

Az a közösség tehát, amelybe beleszületett, amelyben szocializálódott és amelyben élete végéig élt: egységes érték és normarendszert közvetített, melynek betartását egyértelműen elvárta, sőt ellenőrizte és a normasértést szankcionálta.

A modern kor beköszönte óta az emberek nemcsak változtatják azt a csoportot, melynek tagjai, hanem egyszerre több csoportnak is a tagjai. Változtatják munkahelyeiket, lakóhelyeiket, baráti körüket, vagy akár politikai párthoz tartozásukat, szabadidős partnereiket, sőt nem ritkán a családjukat is. És egyszerre tagjai családi, munkahelyi, lakóhelyi, politikai, kulturális, vallási, sport, szabadidős és egyéb csoportjaiknak, melyek között többnyire alig van átfedés.

Minden csoport sajátos értékekkel és normákkal rendelkezik, eltérő elvárásokat támaszt tagjaival szemben. Gyakran előfordul, hogy az egyén egyidejűleg olyan csoportokhoz tartozik, melyeknek értékei, normái eltérőek, sőt olykor egymással ellentétesek.

Így aztán nem csoda, hogy még a premodern korban élő emberek többsége belülről irányított volt, addig a modern kor társadalmában élőknek a zöme kívülről irányított.

A belülről irányított ember kisgyermekkorában egységes, egymással összhangban lévő értékeket, normákat sajátít el. Szocializációja során ezek az elvárások oly mértékig beépülnek személyiségébe, hogy mire felnő, úgy érzi: belülről vezérlik azok a szabályok, melyeket közösségétől átvett. Riesmann hasonlatával élve a belülről irányított ember olyan, mintha a belsejében lenne egy iránytű, mely mindig megmutatja neki, hogy mi a jó és mi a rossz, mit szabad tennie, és mit nem.

A kívülről irányított embert Riesmann egy radarernyőhöz hasonlítja, mely folyamatosan a külső impulzusokra, elvárásokra figyel, és mindig az aktuális elvárásnak igyekszik eleget tenni.

A mai tömegtársadalmakban az egyének számos csoportnak a tagjai, ám számukra a csoportok, melyeknek tagjai, egyre inkább a formalizált másodlagos csoport szerepét töltik be. Az emberi kapcsolatok gyengékötésűek, ritkaságszámba megy az erős kötés.

Ha nincsenek az egyén számára jelentőséggel bíró, rá hatással levő, őt befolyásoló közösségi kapcsolatai, nincs számára igazán fontos Jelentős Másik, akinek ő is az, akkor elbizonytalanodik, nem tudja, hogy miként éljen, milyen normákhoz igazodjon.

Ilyen körülmények között a magányosan élő, kívülről irányított ember már nem a valóságos csoportjainak az elvárásához próbál igazodni, hanem a ránehezülő médianyomás hatására, a virtuális világ kreált lényének elvárásához próbál igazodni. Ahogy Heidegger fogalmaz: a tömegtársadalmakban élők úgy próbálnak élni, ahogy „az ember”- nek élnie kell. Nem veszik észre, hogy „az ember” az az elvont senki, akihez mindenki megpróbál igazodni.

Igazodási kényszere az egyénnek annál erőteljesebb, minél magányosabb. A magány szülte belső bizonytalanságot, a pozitív identitás hiányát, sokan a feltétlen igazodási kényszerrel leplezik. A legfőbb félelemmé, a rettegés tárgyává az válik, hogy az egyén kilóg a sorból, kiderül, hogy sehová sem tartozik.

Korunk társadalmának nagy csapdája, hogy egyszerre lehetetleníti a valódi közösségekhez tartozást, és teszi a legnagyobb szegénnyé a kívül rekedést, a kívülállást.

Az idős ember életkora miatt retteg a kívül rekedéstől, a kívülállóvá válástól. A fogyatékkal élő ember fogyatékoságát éli meg olyan hátrányként, mely peremhelyzetbe kényszeríti, beszűkíti kapcsolatait és életlehetőségeit.

Az idős kor, a fogyatékkal élés és minden más társadalmi hátránynak minősülő sajátosság megnehezíti azoknak a pótszereknek, kompenzációs eszközöknek az igénybevételét, melyeket mások a magánytól való szabadulásra, a senkihez és sehová nem tartozás elviselhetetlenségéből való menekülésre próbálnak alkalmazni.

Ennek a szinte mindenkit gyötrő helyzetnek a feloldására kínál látszólag nagyszerű megoldást a divat. Nem kell többé valamely valóságos közösséghez tartoznunk, nem kell a különböző elvárásokat támasztó csoportjaink közül kiválasztani a normatív viszonyítási csoportunkat, vagyis azt, melynek elvárásai prioritást élveznek az összes többi csoportunkéval szemben. És persze nem kell belülről irányított, értékelkötelezett, értékrationális lényként élni életünket ahhoz, hogy ne kelljen többé szégyenkezünk a sehová sem tartozásunk miatt.

A fogyasztói tömegtársadalmak azzal áztatják tagjaikat, hogy mindezek helyett elég ismerniük és követniük a divatot, s máris övéké lehet az a mámorító érzés, hogy összetartoznak az ugyanazt a divatot követő emberek tömegeivel, egyformák velük, épp olyanok, mint ők. S ez utóbbi még igaz is, hiszen éppen úgy a magányos tömeg atomjai, akiknek nincsenek kötődéseik, ám mindezt elfedi, álcázza a kívülről, felülről diktált elvárások szolgáló követésével előállított látszat. Nincs itt semmi baj, ha én is azt az üdítőt iszom, amit a többiek, én is ugyanolyan gyorsétterembe járok, mit mások, és együtt plázázhatok száz és száz hasonló ruhát, frizurát viselő, újabb és újabb árukat vásárló, szintén szüntelen mobiltelefonozó sorstársaimmal – ez, és csupán ez a vigasz.

A divat, a manipuláció, a reklámok, a média által uralt világ továbbterjedése, fennmaradása esetén nem sok jót várhatunk, sem idős korunkra, sem arra az esetre, ha bármely szempont alapján eltérünk azoktól, akikkel együtt élünk.

Mi várhat ránk? Idősként a magánynak olyan fokozódása, mely még a kevéske valós kapcsolatunk elvesztését, a látszólagos világ kínálta illúziók elvesztését is jelenti.

Megszűnnek a munkahelyi kapcsolatok, megszűnik az illúzió, hogy a divatos fiatal(os) nők és férfiak tömegéhez tartozunk.

Vagy a teljes egyedüllét a lakásunkban, vagy az idősek otthonába történő beköltözés. Elvben lehetne mindkettő emberhez méltó megoldás.

Ám sajnos elképzelhető, sőt meg is valósulhat egy olyan jövőkép, mely az intézmények humanizálása, az egyedüllét elviselhetővé tétele helyett az elöregedő társadalom egyre növekvő arányú időseire úgy tekint, mint felesleges teherre, mely anyagilag is, emberileg is felesleges koloncként nehezedik a fiatalokra. Hiszen, ha az elidegenedés, az elmagányosodás tovább erősödik és a többi emberre, miként önmagunkra is úgy tekintünk, mint pótolható, helyettesíthető lényekre, akiket megbecsülés csak hasznos funkcióik teljesítéséért illet, akkor az embernek, mint megismételhetetlen, pótolhatatlan önértékű lénynek a megbecsülése még hátrébb szorul, netán elvész.

Egy ilyen embertelen világban, aki megöregszik, megbetegszik, fogyatékkal él, vagy bármilyen egyéb okból nem funkcionál elég „hasznosan”, akkor leírható, elfelejthető, kipereg a hatékonyság kegyetlen rostáján.

Ha az idősek, a fogyatékkal élők, vagy bármely más hátrányos helyzetű csoport szemszögéből nézzük ennek a negatív jövőképnek az esetleges bekövetkezését, akkor sajnos esetükben sem számíthatunk semmi jóra.

A posztmodern kor tömegtársadalmi immár a multinacionálisan szerveződő gazdaság uralma alatt állnak. Ez a globalizálódott uralmi berendezkedés globalizálódott fogyasztókat igényel. A hatékonyság, vagy még inkább a minél nagyobb profit elérésének mohó vágya azt követeli, hogy minél nagyobb mennyiségben előállított termékeket lehessen eladni a világ bármely pontján. Ebből fakadó elemi érdek a nemzeti, kulturális, vallási és bármely más különbözőségek, sajátosságok felszámolása. Az ideális vevő az a „világpolgárrá” faragott, közösségi és egyéni sajátosságaitól megfosztott lény, aki ugyanannak a divatnak, ugyanazon reklámoknak és a teljesen egységessé egyszerűsített médiahatásnak engedelmessé egyforma borotvahabot, egyforma intimbetétet vásárol, ugyanazokat az ételeket eszi ugyanannak az éttermi láncnak a különböző egységeiben, ugyanazokat a filmeket nézi, ugyanazokat a zenét hallgatja, és minden másban ugyanolyanná idomul, mint a világ bármely részén élő sorstársai. Vagy beáll a sorba, idomul, asszimilálódik, feladja sajátosságait, vagy a „korszerűtlennek”, „elmaradottak” minősítettek számára fenntartott rezervátumokban tengetheti életét a többiek által lesajnáltan, megvetetten.

A globalizáció általános tendenciája mellett korunk másik divatos áramlata a multikulturalizmus. Ez az irányzat a kultúrák egyenrangúságát hirdeti és azt, hogy ennek a szemléletmódnak az elterjedésétől várható egymás kölcsönös megbecsülésének, a kultúrák békés egymás mellett élésének, valamint a tolerancia és az empátia erősödésének gyakorlati megvalósulása. Látszólag ez így szép és logikus.

Ám, ha jobban belegondolunk ennek a szemléletmódnak a kiindulópontjába, akkor belátjuk, hogy könnyen diszfunkcionális hatást válthat ki.

Ha azt állítjuk, hogy minden kultúra egyenértékű, egyformán fontos és tiszteletre méltó, akkor ezzel mintegy megkérdőjelezzük a saját kultúránkhoz való szoros kötődésünket. Hiszen, ha mind egyformán értékes, akkor mi miért éppen ehhez ragaszkodunk? Miért akarunk ennek elvárásai, mintázata szerint élni? Ha mégis így érzünk, így élünk, akkor ez akár lelkiismeret furdalás kiváltója lehet. Ha megfellelünk, eloldjuk a saját kultúránkhoz fűződő bensőséges kapcsolatunkat, ezzel saját identitásunkat gyengítjük, avagy számoljuk fel.

Ha ideológiai okokból, a divatos, korszerűnek kikiáltott multikulturalizmus elvárásaihoz igazodva lemondunk saját nemzeti, vallási kultúránk vállalásáról, az ahhoz való ragaszkodásról, annak követéséről, vagyis az azzal való azonosulásról, és nem arra építjük saját személyes pozitív identitásunkat, akkor hogyan lenne elvárható tőlünk, hogy toleránsak, empatikusak legyünk azokkal, akik a mienktől eltérő saját kultúrájukat vállalják, annak megfelelően élnek és erre építik pozitív identitásukat?

Valójában éppen azoktól várható el a más nemzetiségű, más vallású emberek kultúrájának, identitásának tiszteletben tartása, elfogadása, tolerálása és az ahhoz való empatikus viszonyulás, akik fontosnak tartják saját nemzeti, vallási, kulturális közösségüket, akik vállalják az ahhoz való tartozásukat, akiknek ebben gyökeredzik a saját önazonosságuk.

Szomorú történelmi tapasztalatok bizonyítják, hogy amikor „felülemelkednek” a nemzeti, vallási, kulturális különbözőségeken és úgy tesznek, mintha azok nem lennének lényegesek, vagyis amikor megpróbálják szürke masszává gyúrni, olvasztani a sokszínű, soknemzetiségű, sokkultúrájú népeket, az előbb-utóbb megbosszulja magát. Rendszerint éppen ez vezet a nagy birodalmak felbomlásához, és okoz utóbb véres konfliktusokat, háborúkat. A 20. század utolsó évtizedeiben sokan azt hirdették, hogy lejárt a nemzetállamok kora, korszerűtlen minden, ami „nemzeti”, úgy tettek, mintha a modern világ polgárai már fittyet hányának nemzeti hova tartozásukra. Aztán a Szovjetunió felbomlása, Jugoszlávia szétesése, vagy éppen az „arab tavasz” világosan bebizonyította, hogy a szőnyeg alá söpört, kényszerrel elhallgattatott különbségek, mihelyt tehetik, nagyon is radikálisan, sokszor sajnos erőszakos formában törnek felszínre, jutnak kifejezésre.

De példaként szolgálnak a nemzeti identitás, a kulturális különbözőségek máig meghatározó társadalmi és pszichikai szerepére azok a nemzeti kisebbségek, melyek az anyanemzettől eltérő nemzetek által uralt államokban élnek. Ha a határon túli magyarokra gondolunk, akkor látjuk, hogy a legszigorúbb diktatórikus uralkodások is legfeljebb látszólag tudták megfosztani őket nemzeti identitásuktól, sőt gyakran a személyes identitásnak éppen a kisebbségben élők esetén válik meghatározó dimenziójává a nemzeti hovatartozás.

Ha azt szeretnénk, hogy hosszú távon békésen éljenek együtt a különböző kultúrájú, eltérő nemzetiségű emberek, akkor az asszimiláció és a szegregáció helyett az integráció az egyetlen járható út. Ne feledjük, hogy az asszimiláció nemcsak akkor valósul meg, ha az egyik nemzet

beolvasztja a másik vagy több más nemzet tagjait. Asszimiláció az is, ha egy már létező, vagy mesterségesen előállítani akart kultúra akarja beolvasztani, maga alá gyűrni, önmagához hasonlatossá tenni az összes többi. A globalizáció valójában egy világméretű asszimilációs kísérlet, melynek során a „globalizált kultúrát” – vagyis a nemzeti és egyéb kulturális sajátosságaitól megfosztott, mesterségesen kreált kultúrát - próbálják magas határfokkal a többi helyére tenni, felszámolva azokat. Ennek megtestesítői a világhálózatként működő üzletláncok, bolthálózatok, a mindenütt műsorra tűzött szappanoperák, a világméretben terjeszkedő öltözködési, vásárlási, fogyasztási szokások. Aki nem alkalmazkodik az „korszerűtlenség” minősül, kiszorítódik a világpiacról, a világhálóról, már-már a kultúra fogalmából is, hiszen az asszimiláció természetéből fakadóan ami, vagy aki nem idomul, nem olvad be, azt kirekesztik.

A másik lefelé vezető veszély a szegregáció. Egymástól elkülönülten, külön világként mindenki úgy él, ahogy akar. Ám mai korunkban elkerülhetetlen a különböző kultúrák találkozása, mely elkülönült, egymást nem ismerő, egymásra tekintettel nem lévő szegregált kultúrák esetén, szinte bizonyosan súlyos konfliktusokhoz vezet. Éppen azért, mert nem ismerik a másik kultúráját, nem tapasztalják meg azt, azok a találkozáskor könnyebben, nagyobb valószínűséggel ellenségesen viszonyulnak egymáshoz.

A „tolerancia” és az „empátia” nem olyan kifejezések, melyeket ráolvasásszerűen lehet alkalmazni.

Az empátiát gyakran beleérző képességként értelmezik. Valójában az eltérő kultúrákhoz tartozó emberek nem képesek automatikusan beleélni magukat a másik helyzetébe. Gondoljunk arra, hogy akinek a kultúrájában a tiszteletadás jele az, ha a főfedőt leveszik a fejükről, azok nem tudják beleérezni magukat abba, hogy egy másik kultúrához tartozó ember, amikor fejfedővel a fején lép be a házába, a kocsmába, a templomba, akkor ezzel nem azt juttatja kifejezésre, hogy nem tiszteli, semmibe veszi a többieket, hanem a saját kultúrájának szabályai szerint éppen így nyilvánítja ki tiszteletét. Ezt bizony nem lehet érzelmi úton megérteni, elfogadni. Ehhez ismeretekre és azok megértésére van szükség. A tolerancia, az empátia kialakulásának, gyakorlattá válásának alapfeltétele a másik kultúrájának, érték- és normarendszerének ismerete. Csak ezt követően lehet szó elfogadásról.

Az empátia valójában ismeretek megszerzését és azok elfogadását jelenti. Ha azt akarjuk, hogy a különböző nemzetiségű, vallású, kultúrájú, vagy éppen különböző generációkhoz tartozó emberek empatikusan, toleránsan viszonyuljanak egymáshoz, akkor kölcsönösen meg kell ismerkedniük egymás rendképével, életreceptjeivel, életük mintázatával, azaz kultúrájával.

Ha ismerjük, megértjük a másik csoporthoz tartozók értékeit, normáit, akkor van esély annak elfogadására, hogy ők ennek a sajátunktól eltérő kultúrának a mintázata szerint élnek.

Ez az első szükséges, de nem elégséges lépés az integráció útján, az erős közösségi kohézió kialakulása felé.

Többség és kisebbség viszonya nemcsak a különböző nemzetiségű, vallású emberek között alakul ki. Minden olyan sajátosság, mely társadalmi előnnyel, illetve hátránnyal jár: megosztja a társadalmat. A különböző helyzetű, eltérő sajátosságú, valamilyen szempontból hátrányos helyzetű és a többiek együttélése akkor lehet jó, minden érintettnek megfelelő, ha ismerik egymást, tudják, hogy mire van a másiknak szüksége, illetve mi várható el a másiktól. A különböző generációk, az eltérő egészségi állapotúak, a fogyatékkal élők együtt élése is egymás ismeretét, az eltérő sajátosságok megértését igényli, csak ezt követheti az elfogadás, az együttélés rendjének, normáinak és értékeinek a közös kialakítása, betartása.

Ha nem ismerik elég jól egymást, ha nem kíváncsiak egymásra, ha nem alakulnak ki közöttük érdemi kapcsolatok, akkor marad a távolságtartás, és a távolság akár szakadékká mélyülhet.

Megállapíthatjuk, hogy a jelen horizontján kétségtelenül ott lebeg egy meglehetősen sötét, nem sok jót ígérő jövő. A ma tapasztalható tendenciák folytatódása esetén sajnos nem kizárt, hogy egy olyan világ felé lépdelünk, ahol a különböző helyzetű csoportok között nőni fog a feszültség, mely akár erőszakos konfliktusmegoldásokhoz vezet. Ezzel egyidejűleg, és éppen az ilyen konfliktusok által tovább fokozódva nőhet a bizalmatlanság, a magány és ezzel az egyének tehetetlenségérzete. Ez ördögi körré kapcsolódhat, hiszen a bizalmatlan, frusztrált, magányos ember rosszul érzi magát és nem talál helyzetére valós magyarázatot. Ez a szituáció rendkívül kedvez a bűnbakképzési mechanizmus beindulásának. Saját rossz helyzetünkért, esetlegesen annak romlásáért egy olyan csoportot teszünk felelőssé, hibáztatjuk őket, akiről úgy véljük, hogy érdemtelenül jobb helyzetben vannak, mint mi. Ezáltal adódik a feltételezés: bizonyára ők okozták a mi helyzetünk romlását. A bűnbakká válásra olyan csoportok a legalkalmasabbak, amelyek eltérnek tőlünk, de a közelünkben vannak.

Így válhatnak bűnbakokká a fiatalok szemében az idősek, akik „nem dolgoznak”, akiket „nekik kell eltartaniuk”, akik „mindenbe beleszólnak”, akik „elfoglalják a helyet”, és így tovább. És ugyanez megfordítva és működtethető: az idősek szemében a fiatalok válhatnak bűnbakká, akár ugyanazon érvek hangoztatásával. Hiszen sok idős ember szemében a fiatalok azok, akik „nem dolgoznak”, akiket „nekik kell eltartaniuk”, akik „mindenbe beleszólnak”, akik „elfoglalják a helyet”, és így tovább.

Vagy így válhatnak bűnbakká akár a fogyatékkal élő emberek.

A bűnbakká tétel, illetve bűnbakká válás olyan szociálpszichológiai jelenség, mely mindkét formájában elkeseredést szül és könnyen a vak indulatok felszínre kerüléséhez vezet.

Ez persze tovább gerjeszti a félelmet, a bizalmatlanságot, a magányba zárkózást.

Ám szerencsére nem szükségszerű, hogy ez a negatív jövőkép váljon valósággá. Ma még lehetőségünk van egy másik jövőt választani és megvalósítani. Ma még reális alternatíva számunkra egy a mainál jobb, kedvezőbb jövő felé indulás, annak megvalósítása.

Pozitív jövőkép

A korábban részletesen elemzett magányosságot, bizalmatlanságot kiváltó társadalmi gyökereket fel lehet tární, sőt, fel lehet számolni.

Ehhez tudatos döntések meghozatalára van szükség. Bemutattuk az előzőekben, hogy a mai világunkat átható negatív jelenségek szorosan összefüggnek a totalitárius rendszerekkel, vagyis az olyan uralmi berendezkedésekkel, ahol vagy a politika, vagy a gazdaság maga alá gyúri az élet minden más szempontját. Vagyis ahol csak a politikai engedelmesség számít, vagy ahol csak a jó fogyasztóvá válás számít.

A pénz uralta mai társadalmaink nagy veszélye, hogy nem is tudatosul bennünk kiszolgáltatottságunk. Elhitetik és mi elhisszük, hogy a minél több pénz keresése, a minél több termék fogyasztása a boldogságunk forrása. És megállás nélkül hajtunk ezekért, mivel nem vagyunk (elégg) boldogok, s azt hisszük, hogy ez által a hajsza által válunk azzá.

A technikai fejlődésnek, az anyagi gyarapodásnak túl nagy ára van. Emberi kapcsolataink elsilányulása, felszámolódása. Az egyre didergetőbb magányba zártság. S az egyre rémítőbb rettegés attól, hogy kihullhatunk a gazdaság kőkemény versenyéből. Rettegünk és még nagyobb erőfeszítéseket teszünk, hogy mindez így maradjon, ahogy van.

Változás kellene. Megújulás. Egyéni, közös, társadalmi szintű életünk megújulása. Az alapoktól kellene indulni. Onnan, hogy elgondolkodunk: mire való az életünk? Mi az, ami igazán fontos számunkra? Mitől válna a mi valódi, eredeti, csak ránk jellemző saját életünk az élet? Tudatosítani kellene lehetőségeinket. Számba venni talentumainkat, tehetségünket, képességeinket, készségeinket. El kellene döntenünk, hogy kivé akarunk válni. S, ha eldöntöttük, akkor azon kellene munkálkodnunk, hogy olyanná váljunk. A pénz hajszolása, a plázázás, a divat majmolása, a reklámok bővületében élés helyett. A saját valódi életünk elmulasztása, elhalogatása helyett.

Ehhez kereshetnénk társakat. Hiszen egyedül alig van esély a szembefordulásra. De lehet, hogy lelke mélyén szinte mindenki, vagy legalábbis az emberek többsége másként szeretne élni, mint ahogy most él.

Az autonóm individuummá válás, az autentikus élet elengedhetetlen feltétele a közösséghez tartozás, a jó emberi kapcsolatok megléte. Miként igazi közösségek, megértésen és együttműködésen alapuló kapcsolatok is csak önmagukért felelősséget vállaló, önálló emberek között jöhetnek létre.

Szóba kellene állnunk egymással. Beszélgetnünk az élet fontos kérdéseiről. Figyelni egymásra. Egymás megértésére és megegyezésre törekedni. Kiderülhetne, hogy nem is vagyunk annyira idegenek, ahogy eddig azt hittük. Kereshetnénk egymásban a jót. Kinyilváníthatnánk, megmutathatnánk a bennünk rejlő jóság tartalékokat.

Megújulás. Egymás felé fordulás. Szóba állás. Jelentőssé válás. Befolyásolás. Olyannak látni magunkat a másik szemében, amilyenné válni szeretnénk. Ezáltal kölcsönösen inspirálni egymást.

A széthulló, atomizálódott magányos tömeg helyett egy integrált, erős kohézióval rendelkező társadalom. Összetartozás. Együttlevés. Közösségben élés.

Elkezdhető egy ilyen megújulás. Helyben. A körülöttünk lévőkkel.

Feltárhatóak a hiányok, a sebek, az, ami fáj.

Segíthetünk egymáson, önmagunkon.

Tehetünk egymásért, értünk. Együtt. Jobban ismerve egymást. Tudva, hogy a másiknak mire van szüksége, ismerve, hogy ki mit tud adni.

Ettől nemcsak a személyes élete lehet jobb az adott településen élőknek. Nemcsak a helyi társadalom kohéziója, integráltsága erősödhet.

A gazdaság szempontjából is fontos hajtóerő képződhet így.

F. Fukuyama elemzése alapján tudjuk, hogy a 20. század utolsó évtizedeitől a gazdasági fejlettség legfőbb meghatározójává a bizalom vált. Nem a nyersanyagok, nem az energiaforrások, nem a munkaerő szakképzettsége van a legnagyobb hatással a gazdaság fejlődésére, hanem a bizalom. Ott erőteljes a gazdasági fejlődés, ahol a vállalkozó bízhat a beszállítóban, az alvállalkozóban, az értékesítőben, a munkavállalókban, a külső intézményi, jogi, pénzügyi feltételekben.

Bizalom, mely az emberek közötti kapcsolatokban, a társas viszonyokban képződik és utóbb gazdasági sikerre váltható.

Vagy ahogy P. Bourdieu fogalmaz: a gazdasági fejlődés legfőbb meghatározója a tőke. Ám nemcsak a materiális tőke létezik, hanem két másik tőke, melyek azonos jelentőségűek a materiális tőkével.

Az egyik a kulturális tőke, a másik a társadalmi tőke.

A társadalmi tőke az emberi kapcsolatokat jelenti. Az alá-fölé rendeltségi kapcsolatokon kívül a horizontális kapcsolatok, vagyis a bizalmon alapuló, közösségi jellegű kapcsolatok is tőkét, fejlesztési erőforrást jelentenek.

A három egyenrangú tőke összeadódik és konvertálható, átváltható egymásra.

Egy ország, egy település fejlettségét ma már nemcsak a rendelkezésre álló anyagi erőforrások, a befektethető materiális tőke határozza meg, hanem a rendelkezésre álló emberi képességek, készségek, tudás is, melyeket együtt kulturális tőknek nevezhetünk. S az anyagi és kulturális erőforrásokkal azonos jelentőségű a társadalmi tőke, vagyis az adott településen élők összetartozása, együttműködése, közösségi léte. Az átválthatóság ebben a vonatkozásban azt jelenti, hogy amennyiben kialakul a településen élő különböző helyzetű, életkorú, egészségi állapotú emberek között a jó kapcsolat, ha kiépül a bizalom, ha tudnak egymással együttműködni, ha szolidárisak egymás iránt, ha számíthatnak egymás segítségére, akkor ez gazdasági haszonná, profittá, jobb munkalehetőséggé, eredményesebb vállalkozássá válhat.

Vagyis, ha az egyházak olyan programokat indítanak, melyek a településükön élő emberek társadalmi, szociális gondjainak feltárására irányulnak, majd ezt követően részt vállalnak ezeknek a gondoknak a közös megoldásában, ezzel nemcsak az egyének segítésére irányuló missziót teljesítenek, hanem a település gazdasági előre jutását, fejlődését is hatékonyan támogatják.

Projektünk célja éppen ilyen programok kialakítása, gyakorlati megvalósításának előkészítése. Ezzel járulhatunk hozzá, hogy a jelenünkben egyaránt benne rejlő lehetséges jövők közül, a ma még egyaránt választható utak közül azt válasszuk, mely egy szeretetteljes, bizalmon alapuló közös emberi együttélést tesz valósággá, ellentétben a ránk leselkedő veszéllyel, mely a magányos tömeget emberhez méltatlan, szeretetlen világának megvalósulása.

Összegzés

A kutatásunk elején megfogalmazott hipotéziseket beigazolták kutatásunk eredményei.

Korábbi kutatási hipotéziseinket most már kutatási eredményekkel alátámasztott tényekként fogalmazhatjuk meg:

1, Az idősek és a fogyatékkal élők helyzetének javításához, a meglévő segítési módok mellett, további szolgáltatások szükségesek és lehetségesek.

A kérdőíves kutatás során kérdéseinkre kapott válaszokból egyértelműen kiderült, hogy a vizsgált településeken az idős emberek helyzete szükségessé teszi új segítő szolgáltatások kialakítását.

Hasonló tapasztalatokat szereztünk a fogyatékkal élőkre vonatkozóan is.

Bizonyossá vált, hogy az együttélés javítása, a meglévő társadalmi és szociális gondok enyhítése érdekében új típusú segítési módra is szükség van.

2, Az egyházközségek alkalmasak olyan új stratégiák, beavatkozási módok, illetve szolgáltatások kialakítására, melyekkel részt vállalhatnak környezetük társadalmi, szociális, emberi problémáinak megoldásában.

Kutatási eredményeink alátámasztották azon feltételezésünket, hogy az egyházközségek alkalmasak olyan új beavatkozások, szolgáltatások, segítési módok kialakítására, melyek jól illeszkednek a felmerült valódi társadalmi, szociális, emberi problémák megoldásához.

A kérdőív kérdéseire adott válaszokból kirajzolódott azok a konkrét segítési formák, melyek a megfelelő szervezés esetén a gyakorlatban hatékonyan hasznosíthatóak.

3, A transznacionális együttműködés lehetővé teszi a különböző településeken szerzett tapasztalatoknak, a már bevált jó gyakorlatoknak, a meglévő szakmai ismereteknek, továbbá az egyházközségek vezetői és tagjai körében fellelhető személyes kompetenciáknak az alapján egy olyan tudásbázis kialakítását, mely a továbbiakban széleskörűen hasznosítható.

Figyelemmel a társadalmi, szociális problémák közötti hasonlóságokra, célszerűnek bizonyult megismerni a már kialakult jó gyakorlatokat, azokat a szakmai ismereteket, személyes kompetenciákat, melyek megkönnyítik a helyben történő segítség fejlesztését. Természetesen az egyedi, települési sajátosságok szükségessé teszik, hogy ne egy már máshol bevált minta egyszerű adaptálását valósítsák meg, hanem a helyi sajátosságokhoz igazodóan alakítsák ki a helyi modellt, figyelemmel más települések tapasztalataira.

VI. Javaslatok a kutatás során feltárt társadalmi, szociális problémák gyakorlati enyhítésére

A vizsgált településeken élő idősek és fogyatékkal élők hatékony segítségének lehetőségei, ezek megvalósítására irányuló konkrét programjavaslatok:

Mindkét célcsoport vonatkozásában megbizonyosodhattunk arról, hogy a vizsgált településeken nem az anyagi segítségnyújtás hiányzik elsődlegesen, nem az anyagi javakban való szűkölködés okozza a legnagyobb nehézséget.

Ahogy minden ember számára, így különösen a bármely okból hátrányos helyzetben lévők számára: a mások általi elfogadás, a megbecsülés, a sikerélmény iránti igény ugyanolyan erős és alapvető szükséglet, mint a létfenntartáshoz nélkülözhetetlen anyagi javak iránti szükséglet.

A kutatott településeken élő idősek és fogyatékkal élők társadalmi és szociális helyzetének jellemzője, hogy nem megfelelőek az emberi kapcsolataik. Az idősek esetében ez többnyire a magányosságban jut kifejeződésre, valamint abban, hogy nem érzik eléggé fontosnak, hasznosnak magukat.

Nagy szükség lenne az emberi kapcsolatok erősítésére, olyan közösségek létesítésére, fejlesztésére, ahol a résztvevők lehetőséget kapnának jó tulajdonságaik kinyilvánítására és ezen alapuló elismerés, elfogadás megszerzésére. A helyi társadalom közösségi kohéziójának erősödése együtt járna az egyének pozitív identitásának erősödésével, valamint a társadalmi, szociális gondok csökkenésével.

Ami feltehetően az egyházak, és az egyházakhoz tartozó személyek missziója lehetne, az az emberi kapcsolatok erősítése, mely kapcsolatok lehetőséget biztosítanak az egyéneknek tehetségük, képességeik javának kibontakoztatására, megmutatására, és ez által kaphatnának pozitív visszaigazolást, ez válhatna elfogadásuk, megbecsülésük alapjává.

I. Előadás- és beszélgetéssorozat az emberi együttélésről

Nyilvános program, a cél az, hogy a település minél több lakója vegyen részt.

Előadások tematikája:

- 1, Életünk változásai az idő múlásával
- 2, Egészségünk megőrzése, gyógyulás és rehabilitáció
- 3, Önmagunk és mások elfogadása
- 4, Adni és kapni, segíteni és a segítséget elfogadni
- 5, Önsegítő csoportok működése
- 6, Együtt, egymásért, értünk
- 7, Az ember, mint külön világ, csoda, akit Isten a saját képmására teremt

A szakember által tartott előadásokat követően irányított beszélgetések, melyek egymás megértésére és megegyezésre irányuló attitűddel zajlanak. Szerencsés esetben kialakul egy rendszeresen találkozó, egymásra figyelő, egymást segítő kör.

II. Adatbank létesítése arról, hogy ki mit tud adni, kinek mire van szüksége

Először két csoportot szervezünk. Az egyikben az erre vállalkozó idős emberek vesznek részt. A másikban az erre vállalkozó fogyatékkal élők.

Mindkét csoportban tudatosítani kell, hogy most abból indulunk ki, hogy mi mit tudunk tenni a településünkért, az itt élő segítségre szorulókéért, különösen az idősekért, a fogyatékkal élőkért, és főként önmagunkért. Összegyűjtjük az információkat arról, hogy ki mit tudna tenni, hogyan tudna segíteni, illetve ő milyen segítségre vágyik.

Az információkat a segítségi módokról digitalizált formában rögzítjük.

A program második szakaszában a két csoport közösen ismerkedik az eddig összegyűlt információkkal. Törekszünk olyan kapcsolódások kialakítására, ahol a kölcsönösség alapján történhet egymás segítése. Feltehetően számos olyan igény fogalmazódik meg, melyek kielégítéséhez találunk megfelelő felajánlást. Még szerencsésebb esetben lesznek olyan esetek is, amikor az egyik olyat tud adni, amire a másiknak szüksége van, s egyben ő olyat tud felajánlani, amit a másik szívesen elfogad.

Ezt követően a begyűjtött és digitalizált információk felkerülnek egy erre a célra létesített külön weboldalra, mely interaktív. Így lehetővé válik, hogy bárki hozzáférjen az információkhoz, saját felajánlást tegyen, illetve megismertesse saját igényeit. A folyamatosan megújuló weboldal tetszés

szerint tovább fejleszhető. Az így kialakult on-line kapcsolatok rendszeresen megerősítődnek, kiegészülnek személyes találkozókkal, megbeszélésekkel.

Mindezzel nemcsak a társadalmi és szociális problémák megoldását segíthetjük, hanem a helyi társadalom integrálását, kohéziójának erősítését is hatékonyan szolgálhatjuk.

Felhasznált irodalom

Hannah Arendt: A totalitarizmus gyökerei. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1992.

Pierre Bourdieu: A társadalmi egyenlőtlenségek újatermelődése. Gondolat, Budapest, 1978.

Barabási Albert-László: Behálózva – a hálózatok új tudománya. Magyar Könyvklub, Budapest, 2003.

Francis Fukuyama: Bizalom. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Hankiss Elemér: Diagnózisok. Magvető, Budapest, 1982.

Kolosi Tamás: Tagolt társadalom. Budapest, Gondolat, 1987.

Szelényi Iván: Új osztály, állam, politika. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.